

PRIJS 25 CENT

# DE DUITSCHERS IN BELGIË

## WAT WIJ ZAGEN EN HOORDEN

□ DOOR □

STAN DIETVORS

□ JOURNALIST □

VAN DEN NETTO-PRIJS KOMT 20 % TEN BATE

□ VAN DE BELGISCHE VLUCHTELINGEN □

UITGAVE VAN PAUL BRAND TE BUSSUM

□

1914

□

## Voorwoord

L. S.

Met dit werkje beoogen wij geenszins een geschiedkundig overzicht te geven van de operaties der Duitschers in België. Wij geven hier slechts hetgeen wij op onze reizen door België gezien en van hoogst betrouwbare getuigen hebben gehoord. Het werkje kan wellicht bijdragen om den lezer een beeld te geven op welke wijze de Duitschers in België zijn opgetreden. Daarom vooral, oordeelden wij het nuttig om deze artikelen, die grootendeels reeds in de Maasbode verschenen zijn, in dezen vorm uit te geven en onder het publiek te brengen.

S. D.

Rotterdam, 20 Sept. '14.

### **Noot anno 2020:**

In dit boekje wordt geen melding gemaakt van de gebeurtenissen rond Antwerpen en in Vlaanderen, omdat het beleg van Antwerpen eerst na de hierboven vermelde publicatiedatum plaatsgrepen. De verwachting dat het om een korte oorlog van een paar maanden zou gaan, was nog aanwezig. De terugtrekkend beweging van het Belgische leger uit Antwerpen richting Ieper begon eerst in de nacht van 7 op 8 oktober 1914.

**Stan Dietvors** was een journalist waarvan wij publicaties aantreffen uit 1915 in de katholieke Illustratie en in het blad Vrij België, dat in Nederland werd uitgegeven voor de uitgeweken Belgen. Na de Grote Oorlog schrijft hij voor de Maasbode, doch woont in Kapelle, België. ([1924, bijblad voor de katholieke Pers](#))

## Arm België!

Op onzen vijfdaagschen tocht door uw schoone streken, die nu juist achter ons ligt, hebben wij staan weenen, als bij het stervende lichaam van een wreed mishandelden mensch. Och, meen niet dat wij overdreven gevoelig zijn voor leed en rouw, een oorlog over volk en land brengen kan. Wij hebben eenmaal gestaan te midden van den oorlogsbrand in Turkije, in de woeste, onbeschaafde streken van Macedonië, waar het oorlogsmonster ook op alle wijzen zijn verscheurende klauwen uitsloeg, bloed en vonken van vuur naar alle kanten wegspatten.

Wij mogen dus van een zekere ervaring en „verharding" spreken. En toch hebben wij staan schreien, want de Duitschers in België hebben die z.g. onbeschaafde Serviërs en Turken in barbaarsheid overtroffen! Nergens hebben wij in den Balkan zoo'n algeheel verwoestingssysteem gezien als thans van de Duitschers in België.

Zeker, de Belgen zullen wel niet geheel vrij zijn te pleiten van wraakzucht en ongetwijfeld staat vast, dat verschillende burgers door het optreden der overwinnaars tot het uiterste getergd, naar het geweer hebben gegrepen en geschoten. Dat gebeurde ook in den Balkan. De Serviërs lieten deze feiten niet ongestraft. Natuurlijk niet! De oorlogstoestand eischt nu eenmaal een streng optreden. Maar het hangt er slechts van af in welken graad van gestrengheid de militairen optreden.

Bij de Serviërs ging dit zoo: Werd er door burgers uit een huis geschoten, dan werd het gebouw onmiddellijk afgezet, alle bewoners werden gevangen genomen. Kon men overtuigend bewijzen, wie er geschoten hadden, dan werden alleen deze personen gefusilleerd.

Van huizen in brand steken, laat staan van een geheele stad of dorp, was geen sprake. Van kinderen te fusilleeren, zooals bijvoorbeeld door Duitschers in Thildonck is geschied, hebben wij nimmer iets gehoord. Wij durven dan ook gerust verklaren, dat het optreden der Serviërs in den jongsten Balkanoorlog, menschelijker en beschaafder is geweest dan het woest geweld, waarmee de Duitschers in België hebben gewoeld en thans nog woelen.

Het terrorisme, de schrikaanjagingsmethode, is ontzettend.

Op de eerste plaats moet de geheele beschaafde wereld protesteeren tegen het gijzelaarssysteem. Werden de gijzelaars nog oordeelkundig uitgekozen, dan ware het nog eenigszins te vergoelijken, maar gelijk dat thans in België is geschied, kan het nimmer verdedigd worden. Onmenschelijk is het te zien, hoe uitgekozen gijzelaars als slachtvee worden rondgeleid om hun eigen doodvonnis voor te lezen.

Wij leven in het jaar 1914 in de z.g. verlichte eeuw, in tijdperk van beschaving, van rechten van den mensch, doch waar is dat alles nu gebleven? Ligt dat alles nu verbrand en vergruizeld te midden van de kostbare verkoolde folio's van de Leuvensche universiteit? Sinds wanneer is het voorgekomen, dat een geheele stad, een geheel dorp wordt plat gebrand, wyl enkele burgers uit hun huizen schieten?

Wij zijn in het bezit van een oorspronkelijk stuk van den burgemeester van Wavre. Daarin zegt hij: „indien nog een schot op een Duitsch soldaat wordt gelost, zal de stad geheel in brand worden gestoken" <sup>1</sup>).

In hetzelfde plaatsje hebben wij een bakker gesproken, die bij de puinen van zijn huis stond te weenen. De vrucht van jarenlangen

---

<sup>1</sup> Op [20 augustus 1914](#) vielen de Duitse troepen Waver binnen. De Duitsers beschuldigden de bewoners schoten te hebben afgevuurd op de troepen. Als vergelding werden verschillende huizen verbrand en werden verschillende bewoners opgepakt. ([wikipedia](#))

arbeid lag daar verschroeid en tot kool verdroogd. Wij vroegen hem waarom dit alles gebeurd was. De man zeide: “daar ligt mijn huis, de puinen zijn een monument van de dankbaarheid der Duitschers. Drie dagen en drie nachten lang heb ik zonder ophouden voor de soldaten brood gebakken... en toen ik mijn laatsten oven met brood had afgeleverd, kwamen er soldaten die den boel in brand staken... Dat is slechts een van de feitjes, welke wij van zeer betrouwbare ooggetuigen vernamen.

De Duitschers doen al het mogelijke om deze en de talrijke reeks van andere daden te verbloemen. Zij hebben thans, gelijk men weet, de Amerikaansche journalisten in den arm genomen.

Arme correspondenten! Hoe zijn ze bedrogen? Zij hebben een verklaring onderteekend, waarin zij getuigen, dat zij in Landen, Brussel, Nijvel, Binche, Buissière, Hautes Wiherie, Martes le Chateau, Solre sur Sambre en Beaumont zijn geweest en daar niet den geringsten grond konden vinden voor een enkel beweerd geval van losbandigheid.

Nog eens: bedrogen journalisten. Zij zijn door den Duitschen gevoerd langs wegen en plaatsen waar niets is voorgevallen. Waarom hebben zij geen bezoek mogen brengen aan de omstreken van Luik, aan Leuven en de dorpkens, welke eens lagen op weg van Thienen naar Leuven, aan het gebied tusschen Leuven en Mechelen, aan de dorpen Eppeghem en Semst, aan schoone streken van Namen, Dinant en Charleroi.... aan ... doch het is genoeg.

De journalisten zijn evenzeer bij den neus genomen als de Amerikaansche attaché in Leuven. In den verschrikkelijken nacht, toen de Duitschers Leuven in vlammen wierpen, reed een Amerikaansche attaché te Brussel naar de ongelukkige stad. Bij Heverlé gekomen, werd de attaché aangehouden. Hij wilde den commandant von

Manteuffel spreken, doch de officier van de wacht verklaarde dat het zeer gevaarlijk was om door te rijden, wijl de Belgische franc-tireurs aan het schieten waren. De attaché liet zich echter niet uit het veld slaan; hij wilde coûte que coûte naar den commandant. Toen hebben de Duitschers — wij vernamen dit van zeer betrouwbare zijde — een mise-en-scène in elkaar gezet van de bovenste plank. Duitse soldaten moesten op den weg, dien de attaché passeerde, hun geweer in de lucht afschieten om hem zoo den indruk te geven, dat de franc-tireurs bezig waren. Zoo tracht men de gebeurtenissen te vergoelijken, en eerst later zal wellicht het volle licht vallen op de schrikkelijke daden der Duitschers.

De wegen door België getuigen van de energie der Duitschers. Bewondering moet men krijgen voor hun kracht en voor de organisatie van hun militaire macht, welke op papier even fijn van afwerking was als de draden van een pas geweven spinneweb. De manier waarop zij echter hun actie doorvoeren is dikwerf minder fijn; de zijige draden zijn ketenen geworden, ketenen met scherpe punten, die scheuren en verwoesten... Zoo staan de wegen van België thans vol van getuigenissen der Duitse bruutheid, en liggen de landouwen der Belgen vol wonden van het streng optreden der veroveraars.

Onze auto voerde ons het eerst:

## Naar Verviers

Op den weg passeerden wij het ongelukkige Visé, dat niet meer is. Puinhoopen en huizengeraamten liggen naast de straten 't Is Zondag, nu wij daar zijn. De klokken zwijgen en niemand is er, die de kerk gaat bezoeken.

En geen wonder: van den tempel staan nog slechts enkele muren; door de ramen waaien de winden en het stof der ruïnes en het roet der branden naar binnen. Eigenaardig: slechts één raam is nog in de zwart-verkoolde kerk te vinden, n.l. het raam van den patroonheilige der kerk.

Balisse en Hervé, twee plaatsjes verder in de richting van Verviers, geven een even droef aanzien op dezen Zondag. De dorpkens lijken op stille kerkhoven zonder menselijke geruchten en ruïnes uit de grijze oudheid. Verviers zelf is geheel gespaard gebleven.

Oppervlakkig geeft het nauw den aanblik van een veroverde stad. De trams circuleeren als gewoonlijk, de politie-agenten, gewapend en wel, doen dienst om het drukke verkeer op de straten te regelen...

Doch voor een scherper kijker is het duidelijk, dat men te midden van een overwonnen volk staat. De kerken hebben haar deuren wijd geopend en nog kunnen zij niet bergen de biddende geloovigen, wier rijen tot op de straatsteenen uitloopen....

Het volk van Verviers loopt met het juk der onderdrukking door de straten. Geen lach ligt rond de lippen en geen vroolijk woord wordt gehoord. In de café's zitten slechts luttele personen brood zonder gist te gebruiken... Zoodra zij hooren dat wij vreemdelingen zijn, worden wij bestormd om kranten. De menschen leven sinds weken zonder nieuwstijdingen; zij bieden hooge sommen voor een dagblad en willen

zelfs 2 francs geven om slechts even een krant in te zien. Ongelukkiglijk kunnen wij hen niet helpen.

In Verviers hebben wij nog gesproken met een der bestuurders der stad. (Zijn naam zullen wij veiligheidshalve niet noemen.) De man vertelde ons, dat de Duitschers zonder strijd de stad genomen hadden. Toen zij binnenkwamen, hebben de Duitschers, die groot gebrek hebben aan zilvergeld, uit de stadskas 35.000 francs genomen, uit de Banque de Verviers, de Banque Générale Belge en de Union de Crédit 2.200.000 francs genomen.

Het laatste woord is nog te zacht, zoo zeide ons de gemeentebestuurder, de Duitschers hadden niet het recht om zulks te doen. Wij hebben hen zonder eenige moeilijkheden binnengelaten en van een oorlogsschatting kon dus geen sprake zijn ...

Door deze „nemerij" werd de stad Verviers in groote moeilijkheden gebracht. De bevolking zat op eens zonder zilvergeld ... Van Verviers zijn wij via Pepinster naar Luik gereden. De dorpen, die wij hier passeerden, zijn voor het oorlogsgeweld gespaard gebleven.

In dit schoone gebied van het Luiksche, met zijn prachtige villa's en heuvelachtige natuurtafereelen, heerschte rust en kalmte alsof er niets gebeurd was in het arme Belgenland. Onze autotocht, door deze heerlijke streek, waar de zon haar goud met volle scheuten goot over de malsche bosschages der bergen en der villaparken, leek wel een vakantie-uitstapje. Hier konden wij enkele oogenblikken het leed en het wee der oorlogsrampen vergeten ...

Maar lang konden wij niet in deze vredige stemming blijven ... Bij het binnenkomen van Luik stond alles weer zwart als de hel voor onze oogen ... De lezers weten reeds uit allerlei correspondenties wat in deze stad is voorgevallen. De puinen, die hier liggen, zijn reeds in



bijzonderheden beschreven en ik zou in herhaling treden, wanneer ik nog verder daarover schrijven ging.

Op de place St. Lambert, waar wij een bezoek moeten brengen aan het hoofd-commando der stad Luik, heerscht groote drukte. Automobielen rijden af en aan en onophoudelijk komen ordonnances binnen. Aan het stadhuis hangt reeds de Deutsche postbus, waar de soldaten hun ansichten komen bussen.

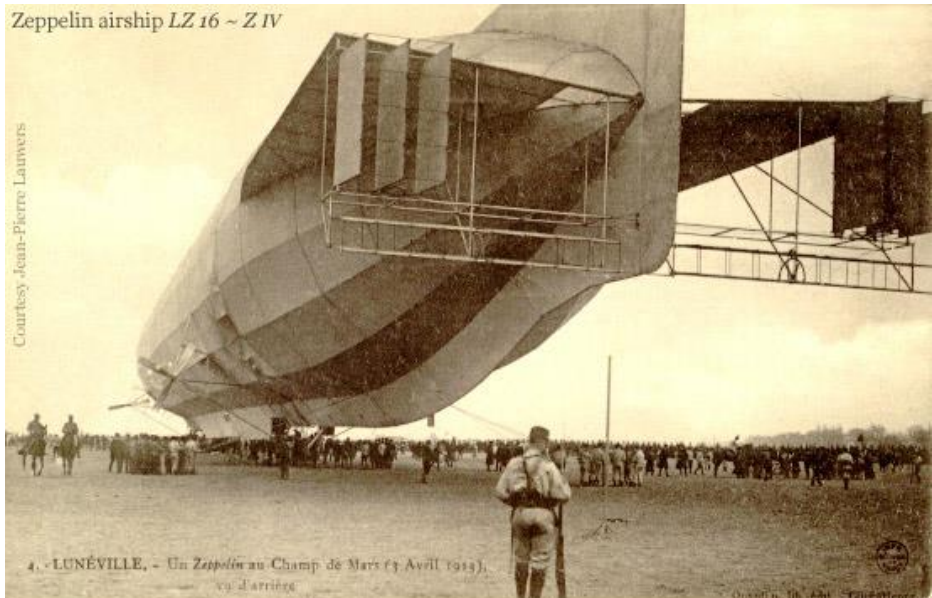
Een Duitsch militair vertelt ons dat hij dien nacht nog op expeditie is geweest om een klein dorpje in de buurt van Luik te vernielen. Twee dronken studenten hadden op Deutsche soldaten geschoten, waarop het gewone radicale middel werd toegepast.... Terwijl de Duitscher zijn verhaal met zichtbaar genoeg vertelt, komen honderden witte duiven op het groote plein van St. Lambert vredig neerzweven. Het staat in zoo'n schrill contrast met alles wat verder in de omgeving gebeurt, dat wij droef staan te staren. De duifkens vliegen nog vrij rond, zij slaan hun vleugels zonder dwang in de lucht en schieten zonder vrees langs de machinegeweren, die op het balkon staan. Enkele meters van de plaats waar zij neerscheren om voedsel te zoeken, moeten de menschen van Luik achter de blinkende bajonetten hun weg zoeken. Alles moet op de trottoirs blijven, geen mensch mag door de straat passeeren en zoo ontstaat er meermalen een netelig gedrang.

Terwijl wij onzen auto voor het stadhuis achterlaten, gaan wij de familie Hosoy opzoeken om namens hare Nederlandse verwanten te informeeren naar haar welzijn. Wij treffen allen in de beste gezondheid en krijgen de opdracht bij ons bezoek aan Leuven ook de familie aldaar op te zoeken.

Toen wij weer op de place St. Lambert kwamen vonden we een Duitsch officier in onzen auto. De schrik sloeg ons om 't hart want wij

dachten niet anders of onze auto was in beslag genomen. Spoedig was de zaak echter opgelost. De officier moest naar Brussel en had nu in onzen automobiel slechts één plaats gerequireerd.

Zeppelin airship LZ 16 ~ Z IV



On 2 April 1913, the 19,500 m<sup>3</sup> army airship *Z IV* sailed from Friedrichshafen bound for the German fortress of Metz and shortly thereafter ran into bad weather. During the night the wind shifted, and although its commander Oberleutnant Jacobi did not know it, the Zeppelin was blowing in the opposite direction to his calculations when he took off. When the fog lifted the next morning *Z IV* was over France. But instead of turning about and returning to Germany, the captain, hoping to avoid a diplomatic incident, landed voluntarily on French soil near Lunéville.

### Van Luik naar Leuven

Op de reis naar Leuven bleef de Duitse officier aanvankelijk een weinig afgetrokken; hij scheen ons te vreezen, want telkens als mijn vriend en ik Hollandsch spraken, keerde hij zich achterdochtig om ten einde ons te bespieden. Zijn geweer — de officier had aan zijn revolver en sabel nog niet genoeg — was voortdurend op ons gericht. Spoedig echter werd de verstandhouding beter.

Hij vertelde ons, dat hij bestuurder was van een Zeppelin en de luchtvaarder kon niet genoeg woorden vinden om de Zeppelinschepen te roemen. De officier was ook van oordeel dat de Duitse

luchtschepen tot nu toe de kroon hadden gespannen en dat de luchtscheepvaart veel meer nut had afgeworpen dan de vliegerij... In Duitsland was men dan ook druk bezig een heele luchtvloot te bouwen; binnen enkele dagen zouden weer enkele Zeppelins worden afgeleverd en zijn nieuw schip — hij was op het oogenblik kapitein zonder schuit — zou eerst op 1 December klaar zijn ...

De luchtvaartafdeeling had groote plannen. Als zij voldoende versterkt was, zou zij verre tochten ondernemen, waarover de wereld verbaasd zou staan. De Pruisische officier noemde ons de piaats, waarheen de Zeppelins met haar bommen van 800 kilogram stevenen zouden, om, zoo zeide hij, in de hoofdstad van een der vijanden „eieren" te leggen. (De naam der stad zullen wij, om schending van neutraliteit te voorkomen, maar verzwijgen).

De officier werd al steeds vertrouwelijker. Hij deed ons mededeelingen over operaties enz., die wij hier niet durven neerschrijven.

Tusschendoor vertelde hij ook „grappen". Zoo verhaalde hij ons, hoe op den dag van den intocht der Duitsche troepen in Brussel de Engelsche minister Grey naar het Belgisch ministerie telefoneerde. Het internationaal telefoongesprek verliep als volgt:

— *Hallo, u spreekt met den minister van buitenlandsche zaken te Londen ... Spreek ik met de Belgische regering?*

Antwoord was:

— *Neen, u spreekt met de Duitsche regering te Brussel...*

En Londen zweeg ...

Het begon reeds te duisteren toen wij door de heuvelachtige velden tusschen Waremmes en Hannut snelden. Plotseling werden wij opgeschrikt. Voor den wagen deed zich een geweldig gekraak hooren. Een draad was over den weg gespannen en het scheen ons toe alsof

wij in een hinderlaag gevallen waren. De officier sprong op, pakte zijn geweer en begon op de bekende Deutsche manier te schelden. Zijn oogen gloeiden als vurige kolen en keken in de rondte of er geen menschen of huizen te vinden waren, om zijn wraaklust te koelen. Maar het verre land lag verlaten, een paar huizekens stonden nog, doch geheel ontredderd en vergruisd... In de verte liep een schaap te blaten... Dat was het eenige levende wezen... dat geruchte maakte. Kalm reden wij verder over Hannut en Thienen. De naam van deze plaats is plotseling met groote letters in de geschiedenis geschreven. De letters zijn rood, rood van bloed, en de woorden zijn brokstukken van levend menschen vleesch.

Thienen is de plaats waar de Belgen zich op heldhaftige wijze hebben verdedigd tegen een overmachtige Deutsche armee ... De streek van Thienen tot Leuven, de heuvels, waar ge in andere oogstmaanden de boeren met volle armen schoven van vruchten ziet binnenhalen, zijn thans de graven geworden van duizenden soldaten.

Hebt gij wel eens in den nacht op een kerkhof gestaan, terwijl een wakke wind door de treurwilgen waait en de maan haar tranenlicht uitschreit over de heuveltjes der dooden? Het gevoel van droeve vreeze, dat over u komt is niet te vergelijken met de stemming, die uw ziel beheerscht, wanneer ge in de nacht op een slagveld staat.

Hier hebben wij gevochten, — fluisterde de Pruisische officier heel zachtjes, als vreesde hij dat de gevallen dapperen, wier onverzorgde graven wij in het matte maanlicht zien liggen, de Deutsche stemmen zullen hooren.

Daar rijen donker de loopgraven, waarin de moedige mannen voor ettelijke dagen urenlang hebben geworsteld. Hier stoot gij nog op stukgeschoten wagens, welke daar liggen als wrakken van den strijd. Daar staat gij stom te staren voor woningen, die eens huizingen voor

mensen waren, maar thans in de donkerte nog slechts spookachtige spelonken lijken. Langs den geheelen weg van Thienen tot Leuven staan ze daar, de wrakken van huizen. Alle dorpen zijn geteisterd en geen woning is gespaard gebleven, zij zijn ofwel vernield door het geschut der legers, ofwel uit wraakzucht in brand gestoken O, konden deze zwartberookte muren eens spreken, dan zou wellicht later nog meer getuigenmateriaal over de wreedheid van den oorlog te verzamelen zijn.

Konden de platgebrande straten bij den ingang van Leuven eens getuigen.

't Was bijna middernacht, toen wij na den droeven tocht door de geteisterde streek in Leuven aankwamen. De stad der studie lag geheel in het duister en wij hoorden slechts het halt der wachten, die ons toeriepen. De officier was bang, vreesde voor vijandelijke kogels en gaf onzen chauffeur den raad, om, als er een schot viel, maar snel door te rijden ... Hij wilde absoluut buiten de stad om en wij kozen dan ook den Singel, waarmee men naar den Brusselschen weg komt...

Te midden van de duisterte verloren wij den weg... wij zochten naar een huis, waar licht brandde, maar eerst na lang zoeken vonden wij een gelig venster.

De Deutsche officier sprong onmiddellijk naar de deur, die weldra opensloeg. Een bevende vrouw en drie jongens van om en bij tien jaren waren in de gang saamgevlucht. Als geslagen honden stonden zij voor den Pruis, die niet verstaan werd en de arme vrouw deed schreien van angst.. . Wij kwamen tusschen beide en in het Vlaamsch vroegen wij om inlichtingen .. .

Plots, terwijl de moeder haar jongens bij zich trok, kwam mijn vriend op het denkbeeld om bij de Nederlandsche paters te gaan overnachten... De officier, die er blijkbaar niet op gesteld was de

nachtelijke reis voort te zetten, juichte dit plan van harte toe en de jongens van de vrouw werden gerequireerd om den weg te wijzen. Maar daar begon de moeder te jammeren en te smeeken... Och meneeren, gij zult mijn kleinen toch geen kwaad en doen. De Dutsen hebben ons al zooveel kwaad gedaan... Zij hebben mijn man vermoord, en nou . . . toe meneeren, belooft me dat ge mijn jongens niks zult doen... De moeder snikte...

Wij beloofden haar plechtig, dat de jongens heelhuids zouden terugkomen en met de jonge Leuvenaartjes als gidsen stonden wij spoedig voor het groote gebouw der Nederlandsche missionarissen van het H. Hart.

### In Leuven

Op het oorlogsveld is de doorsnee-Duitscher een brute kerel. Dat moesten wij ook ondervinden, toen wij in den nacht voor het klooster der paters van het H. Hart te Leuven aankwamen om daar een onderdak te vragen.

Een onzer vrienden stond spoedig aan de bel om de paters uit hun slaap te wekken, doch voor den Duitschen officier, die, gelijk men weet, een plaatsje in onzen automobiel gerequireerd had, ging zulks blijkbaar niet snel genoeg, want de krijgsman begon dadelijk met de kolf van zijn geweer op de groote poort te beuken, dat de nachtelijke stilte er van trilde en menige pater uit zijn rustigen slaap moet opgeschrokken zijn.

De broeder-portier had gelukkig ons bellen al gehoord en stond spoedig voor ons. Nauw hadden wij onzen wensch kenbaar gemaakt, of hij noodigde ons uit binnen te komen, iwaar pater-overste Geerts ons dra verwelkomde. De Nederlandsche Paters in Leuven zijn bekend om hun gastvrijheid en spoedig zaten wij dan ook, ondanks het

nachtelijk uur, voor een disch, waarvan wij een uur te voren niet hadden durven droomen.

De Pruisische officier — hij noemde zich zelve zoo — werd al langer hoe gemoedelijker. Onderweg had hij ons meermalen zijn anti-Katholieke gevoelens lucht gegeven. Hij — een man uit het land van den Jezuïetenhaat — had over de Jezuïeten gesproken als waren zij de afschuwelijkste verraders en meermalen moesten wij ons bedwingen, wanneer de officier met zekere roemruchtigheid verhaalde dat de Duitschers zooveel paters of pastoors naar de andere wereld hadden gezonden. Hij zelf moest nu ondervinden hoe geheel anders onze Katholieke geestelijken waren dan hem altijd geleerd was.

Pater Geerts leidde met veel takt de gesprekken. Het was geen gemakkelijke taak, want de Duitscher bleef dingen verkondigen over de Jezuïeten van Brussel, die wij in tijd van vrede zoo niet hadden laten passeeren.... maar die wij thans met op elkaar geklemde tanden moesten aanhooren, wyl de Duitscher een geladen geweer onder zijn bereik had... De officier werd echter steeds kalmer en ten slotte begon hij zelfs toe te geven, dat de Duitschers in België wel wat al te hard waren opgetreden, dat honderden Belgen onschuldig waren gedood en menige schanddaad was bedreven.

En toen wij te bedde gingen was de klove tusschen ons en den Duitscher een weinig gedempt. Was het omdat hij in deze vredige omgeving van het klooster wederom meer mensch geworden was? ... Den volgenden dag hebben wij onzen officier in den steek gelaten. Wij hebben een bezoek gebracht aan de puinhoopen van Leuven. De jongste geschiedenis der ongelukkige stad is reeds genoegzaam bekend: men weet, dat het hart van deze plaats op onmenschenlijke wijze in stukken is gereten. Alles, bijna alles is er tot gruis gemaakt, dat weet men, dat ziet men met haast weenende oogen als men thans in

Leuven staart op de puinhoopen, die eens gebouwen en straten waren.

Als vreemdeling staat ge daar op deze bergen van stukken steen, die hoog in de lucht oploopen en als het ware een verzinnebeelding zijn van de misdaden, die in Leuven gebeurd zijn. De puinhoopen, ze zijn de gruwzame monumenten van kracht en geweld, die thans bijna geheel Europa beheerschen. Wanneer men daar staat, waar eens de St. Pieter stond, als een der trotsche vuurtorens van ons geloof, dan roert het in uw ziel en voelt men zijn lichaam trillen van verontwaardiging.

Waarom ligt thans de binnenstad van Leuven in puin en asch?

Ziedaar de groote vraag, die nog niet is opgelost en wellicht eerst later een voldoende antwoord krijgen zal. Er is geschoten, zoo verklaren de Duitschers, maar andere ooggetuigen, personen, die geen Belgen zijn, kunnen daar niet aan gelooven. Zij hebben, gelijk wij reeds meldden, den indruk gekregen, dat twee Duitse troepen op elkaar hebben geschoten. Een Duitse leger, dat ten Zuiden van Mechelen door de Belgen was teruggeslagen, kwam naar Leuven gevlucht. De Duitse schildwachten in Leuven schreeuwden: daar komen de Franschen en de schietpartij begon.

Of tijdens die fusillade en bij de verwarring welke onder de Duitse troepen heerschte ook burgers naar de wapens hebben gegrepen? Het is mogelijk en wij zullen het niet bestrijden, doch moeilijk kunnen wij aannemen, dat b.v. in wijken als de Stationstraat en andere straten, waar slechts intellectueelen als professoren van de universiteit woonden, op de troepen geschoten is. En juist deze straten zijn platgebrand. Waarom? Was het wijl men in deze deftige straten den meesten buit verwachtte?



Het zijn alle vragen, welke nog moeten beantwoord worden. Dat er geplunderd en gruwelijk geplunderd is, staat vast; niet alleen de wijnkelders zijn leeggehaald, maar zelfs meubels schijnen gestolen en, naar betrouwbare ooggetuigen ons verklaren, per trein naar Duitschland gezonden. De plundering der Duitschers en hun brandstichting geschiedt volgens vast systeem. Zij breken alles open wat maar la en kast is en wanneer zij alles doorzocht hebben slaan zij stoelen en tafels in stukken, gooien het op een is hoop, midden op een tapijt, trekken de vier hoeken van het kleed over den brandstapel, steken het dan aan en in den tijd van een oogenblik hebben zij een groot vuur binnenshuis.

Dit systeem werd o.a. toegepast in het huis van den Nederlandschen professor Noyons, waar de Duitschers als echte vandalen hebben huis gehouden. Kostbare vazen werden door de heeren tot scherven geslagen en de meubels, die zij niet konden klein krijgen om de brokstukken op den brandstapel te werpen, lwerden met bajonetten zoo zeer bewerkt, dat ze niet meer te gebruiken zijn. Dat alles gebeurde ondanks het feit dat de Roode Kruis-vlag van professor's huis woei en op de deur geschreven dat de woning het eigendom was van een Nederlandsch geneesheer. De Duitschers hebben zich daardoor niet laten weerhouden en door een even droef als merkwaardig toeval bleef de woning van prof. Noyons voor algeheele verwoesting gespaard.

Toen de Duitschers de woning binnenvielen en met de plundering en brandstichting begonnen, was prof. Noyons en zijn echtgenoot in het hospitaal Leo XIII bezig *Duitsche* gewonden te verplegen. Alleen de dienstbode was te huis. Het arme meisje had zich verstopt, maar de geweldenaars ontdekten haar en ze werd door drie kogels verwond.

Toen de roovers het huis verlaten hadden en de vlammen reeds opsloegen, werd het meisje opgenomen toevallig naar het hospitaal gebracht, waar prof. Noyons de leiding heeft. Van haar vernam hij wat er in zijn huis gebeurd was en men kan zich voorstellen hoe prof. Noyons enkele oogenblikken de Duitsche gewonden in den steek liet om te gaan zien wat de kameraden van deze verpleegden in zijn huis hadden uitgevoerd.

De woning van prof. Noyons was de eenige op den boulevard van Thienen, welke nog niet was vernield, maar toen de professor op den boulevard kwam gloeiden de vlammen van binnen reeds dreigend op. Met behulp van enkele soldaten, welke hij van den commandant had meegekregen, kon het vuur nog gebluscht worden, doch de binnenbrand had het grootste gedeelte van zijn meubels reeds vernield.

### In Leuven

De puinhoopen van Leuven <sup>2)</sup> zullen tegen de Duitschers blijven getuigen . . . doch zij zijn stom en spreken geen tale. De menschen, tal van geloofwaardige personen, echter, zullen later verklaren, wat zij nu niet zeggen of slechts fluisterend en dan nog onder geheimhouding van hun namen, uiten durven. Op de eerste plaats zullen ze dan verhalen, dat de Duitsche soldaten op een ontzettende manier geplunderd hebben; zij begonnen in de kelders en eindigden bij de brandkasten. Wijnen en andere dranken hebben zij bij liters door hun kelen gegoten, zoodat de dronkenschap en hun oogen tot gloeiende

---

<sup>2</sup> Het centrum van Leuven werd op 29 augustus 1914 in brand gestoken. Hierbij ging onder veel meer de Universiteitsbibliotheek met unieke boekwerken verloren. Meer info in (bijvoorbeeld) [wikipedia](#)

karbonkels maakte en de woestheid nog meer in hun lichaam woedde. De dronkenschap, ja, dat is een voorwendsel, waarmee deze militairen hun misdaden eenigszins kunnen vergoelijken. Want tal van misdaden zijn er in en om Leuven gepleegd. Vrouwen en jonge meisjes zijn door soldaten mishandeld. Een vader kunt ge daar spreken, die het met zijn echtgenoot heeft moeten aanzien, dat Duitse soldaten zijn oudste dochtertje geschonden en het daarna vermoord hebben. Welk een wreedheid! De droefenis van den man is niet te beschrijven. Hij zit wezenloos en fluistert iets van barbaren. Een oogenblik had hij nog gehoopt dat de schuldigen, die hem zooveel leed hadden bezorgd, zouden gestraft worden ... Hij had het lijk van zijn kind op een kruiwagen gelegd en de ongelukkige vracht naar de kommandatuur gereden, Von Manteuffel, de commandant van Leuven vond het schijnbaar erg, doch wist den bedroefden vader niets anders te zeggen: "zoo gij mij den schuldige kunt aanwijzen, zal ik hem straffen". Het antwoord van den commandant behoeft niet verder ontleed te worden. Werd dan het stroeve hart van den krijgsman niet geroerd bij het zien van dezen droeven vader? Had von Manteuffel dan niet tot eenigsten troost van den armen man kunnen zeggen: "Ik zal een streng onderzoek doen instellen"?

Het geval van het meisje staat helaas niet alleen . . . Hoeveel vaders moeten daardoor niet tot het uiterste gedwongen zijn en wie zal het zeggen dat dergelijke hemeltergende misdaden niet de oorzaak geworden zijn van menige schietpartij?

Als gij wilt zien, wat voor leed in Leuven geleden is, ga dan hospitalen bezoeken ... Ge zult er in een binnenkomen, waar zieken te midden van de verwarring plotseling aanzegging kregen om ruimte te maken voor de Duitschers. Dat moet een droeve uittocht geweest zijn . . . Alles wat nog loopen kon, sleepte zich twee uur lang langs den weg en de

zware zieken werden door dappere zusters en broeders weggedragen. In de hospitalen liggen vrouwen, die u vertellen kunnen, hoe wreed zij behandeld zijn. Daar kunt ge o.a. ook een dame vinden uit den deftigen stand van Leuven, die te lijden ligt aan vreeselijke wonden in lichaam en hart. Tijdens de verschrikkelijke dagen van Leuven, vluchtte de moeder, terwijl het dak boven haar hoofd brandde, de straat op. Niets had zij meegenomen dan haar 10-jarig zoontje. Nauw de ongelukkige eenige stappen .gedaan of de kleine werd door een Duitschen kogel doodelijk getroffen. Zij wilde het lijkje op haar armen dragen, maar een vreeselijk vuur verbrijzelde haar beide beenen en de ongelukkige moeder viel bewusteloos op het lijkje van haar kind ... Dat gebeurde op den boulevard van Thienen, waar tal van personen onschuldig gefusilleerd werden.

Waarlijk, wat in Leuven door het harde optreden der Duitschers geleden is, valt niet te beschrijven. Hard waren zij, van hun commandant tot den gemeenen soldaat. Von Manteuffel heeft dit in die dagen meermalen getoond en zijn roem zal zijn, dat hij niets heeft ontzien, niets heeft gespaard. Treffend en merkwaardig is zijn bruto antwoord, dat hij op 27 Augustus een der Leuvensche professoren gaf, toen deze hem kwam verzoeken tenminste de ziekenhuizen der stad te sparen.

Op dien dag, het was Donderdag, werd n.l. een bombardement der stad aangekondigd en de geneesheeren-professoren wilden alles in het werk stellen om ten minste de hospitalen, de eenigste woningen waar nog menschen verbleven, te redden. De professor die met deze zending belast was, ging naar het station, waar von Manteuffel toenmaals zijn kwartier had opgeslagen. Niets was er te zien, de straten leken uitgestorven en tusschen den verstikkenden rook der smeulende huizen, waaruit ook lijkenlucht woei zag de professor

slechts enkele militairen, die hun brute stem deden hooren. Bij den commandant van Leuven gekomen zette de professor zijn verlangens uiteen. Von Manteuffel deed zeer zenuwachtig en sprak voortdurend over de Franschen, die in de nabijheid van de stad zouden liggen. Evenals de Duitsche schildwachten in den ongelukkigen avond van Dinsdag 25 Augustus, zoo scheen ook von Manteuffel uiterst benauwd. Hij sprak slechts — en op zeer zenuwachtigen toon — over de Franschen, hoewel er geen Franschman in den omtrek te vinden was. De commandant wees er op dat hij een gedeelte van de stad en Herent moest neerschieten, wijl van dien kant de Franschen zouden komen en het schietveld daar vrij moest zijn. Toen de professor nogmaals vroeg of hij dan de hospitalen niet sparen kon, antwoordde de man: ik kan mij daarmee niet bezig houden, wend u maar tot den bombardementscommandant. De professor ijldde naar dezen officier, die wel tijd had om zijn verzoek aan te hooren en de gebouwen noteerde, welke de professor beschermd wenschte te zien. Des middags werd geheel Herent plat gebrand, alhoewel er geen Franschman was te bekennen. Wat er uit dit alles blijkt is dat de verwarring in die dagen te Leuven algemeen was en de commandant van deze stad een hart heeft als de steenen van de St. Pieterskerk.

Leuven is na die verschrikkelijke dagen echter weer een weinig opgeleefd. De eigenaren van huizen, die nog konden vluchten, ziet men weer terugkeeren om te zoeken in de puinen of daar soms de lijken liggen van degenen, die zij nog vermissen. Soms krijgt men dan de roerendste tooneelen te aanschouwen. In de Stationsstraat hadden wij voor een Luiksche familie op nummer 21 een brief te bezorgen; het huis was geheel vernield en verbrand, en niets

was er meer te vinden. Bij nummer 19 stond een klein mannetje druk te praten en te gesticuleeren. Wij vroegen hem of hij iets wist van de bewoners van no. 21; hij lachte als een dwaas en sprak slechts over wijn. Tegelijk werd op no. 23 een deerlijk verbrand lichaam uit den kelder gehaald. De man van no. 19 lachte: menschen-biefstuk. Het was ontzettend: de een weg, de ander verbrand en de derde krankzinnig of dronken ...

In dezen toestand hebben de overblijvende Leuvenaren niet weinig te danken aan professor Neerincx, die op het oogenblik de waarnemende burgemeester der stad is. In het begin van den oorlog was hij brancardier bij het Roode Kruis en toen de stad aan de wilde woede en den willekeur der Duitschers was overgeleverd, is hij voornamelijk de man geweest, die zich tot den commandant heeft gewend en hem er op gewezen heeft, dat het zoo niet langer kon. Met enkele andere notabelen vormde hij dan een burgerlijk bestuur, dat reeds veel goeds heeft verricht en menig willekeurig optreden der Duitschers heeft voorkomen of gestraft. Persoonlijk gaat prof. Neerincx er op uit om alle incidenten te onderzoeken, meermalen heeft hij kunnen bewijzen dat Deutsche militairen daden begingen, welke niet door den beugel konden. Om te plunderen hadden de Deutsche soldaten steeds het Wachtwoord: *man hat geschossen*. Zij drongen dan het huis, waaruit, volgens hun bewering zou geschoten zijn, binnen en roofden dan alles wat los en vast was. Zelfs voor een brandkast bleven de heeren niet staan. Door het krachtdadig optreden van den professor-burgemeester behooren dergelijke wandaden gelukkig tot het verledene.

Een ander professor, wien Leuven en ook de Duitschers in Leuven dankbaar moeten zijn, is de Nederlandsche dokter Noyons. Door zijn toedoen is menig gebouw in Leuven behouden gebleven en door zijn zorgen tal van gewonden het leven gered. Een moeilijke taak heeft

onze dokter daar in Leuven. Bijna alle hulpmiddelen, waarover de moderne heilkunde beschikt, moest hij missen. Hij had geen licht, geen water, laat staan nog het gebrek aan verbandmiddelen enz. Prof. Noyons en zijn echtgenoot hebben nachten lang bij kaarslicht geopereerd en overdag vond hij nog tijd om de gezonde mensen met raad en daad bij te staan. Zoo staat de Nederlandsche professor bij geheel Leuven, Belgen en Duitschers, begrijpelijk in hoog aanzien.

### In de Duitse linies

Wij hebben het reeds meer verklaard: de Duitse troepen werkelijk op het oorlogsveld in actie te zien, moet vooral om de snelheid van hun beweging en de kracht waarmee zij aanvallen, niets dan bewondering wekken. Een oogenblik vergeet ge dan hun bruut optreden tegenover de Belgische burgers en ge staat slechts verbaasd over hun „*Leistungen*“. Een voorbeeld van eigen ondervinding wil ik u hier mededeelen.

Verleden week Dinsdag, omstreeks half een, stonden wij met onzen automobiel voor het station van Leuven, wij moesten daar wachten, wijl het tweede regiment Duitse zeesoldaten juist was afgeladen en zich opstelde om te vertrekken. De oversten in hun blauw-grijze uniformen voorop en de rijen van krachtige manschappen, goed gekleed en uitgemonsterd, waren uit militair oogpunt inderdaad een lust voor de oogen. Hun dof dreunende stap, welke over de puinen van Leuven klonk, maakte een diepen indruk, gaf ons een beeld van de kracht van het Duitse leger.

Wij schonken aan dezen troep verder geen aandacht, tot wij in den namiddag langs het kanaal van Leuven, via Tildonck, waar wij het Ursulinenklooster moesten bezoeken, naar Mechelen zouden rijden.

Tildonck ligt in het lage akkerland aan de overzijde van het kanaal. Tot bij de groote meelfabrieken, waar enkele arbeiders met wit-bestoven hoofdkappen neg aan het werk waren, viel niets van soldaten te bespeuren en wij gingen gelooven, dat ondanks de onrustwekkende raadgevingen in Leuven, onze reis naar Mechelen vrij gemakkelijk gaan zou. Bij de tweede brug echter, die wij moesten passeeren, werden we door twee wachten aangehouden.

— Het zijn verdorie dezelfde soldaten, die wij door Leuven hebben zien komen, zei mijn vriend, toen onze papieren in orde waren bevonden.

— Ik geloof, dat ge abuis hebt, antwoordde ik.

De landwegen aan de overzijde van het kanaal loopen schotsch en scheef door elkaar, zoodat men zeer gemakkelijk zijn weg kan verliezen. Zoo gebeurde het ook met ons. Den weg vragen is in deze omstandigheden niet gemakkelijk. Men ziet een huisje, een boerderijtje met het opschrift op de deur: „*hier wohnen gute Leute*“, doch niemand doet open. Alles is gevluht. Eindelijk vinden wij een woning, waar twee vrouwen en een jonge kerel te praten staan. Zoodra zij ons zien komen, doen zij pogingen om weg te sluipen en de jonge man moet twee-, driemaal toegeroepen worden, eer hij durft te naderen. O, die menschen van het platteland, zij sidderen thans voor alles wat vreemd is.

De boer wijst ons den weg en weldra zien wij de torentjes van Tildonck boven de boomen uitspitsen. Wij rijden heel kalm over den steenweg in de richting van het dorp. Op een 800 meter van het plaatsje gekomen, zien wij plotseling aan den kant van der Weg een grooten post liggen, het is een stuk achterhoede, welke zich achter de grijze knotwilgen verborgen houdt. Wij steken de handen op en enkele Duitschers komen op ons af. Wij staan verstomd; het zijn dezelfde



zeesoldaten, die wij twee uur geleden door Leuven zagen marcheeren. Ja, nog slechts twee uur was het geleden, een kleine tien kilometers hadden deze troepen in dien tijd afgelegd en thans lagen zij reeds in velddienst. Maar onze verbazing zou nog grooter worden. Twee Duitse soldaten brachten ons naar den commandant, die een paar honderd meter verder, het nieuwe witte villatje rechts van den weg had bezet. Daar zagen wij tot onze groote verwondering dezelfde officieren, die twee uren geleden door Leuven reden. Zij hadden zich reeds voldoende geïnstalleerd; hun wasch hing te drogen en de veldtelefoon, alsmede de ordonnansen per fiets brachten allerlei berichten van de gevechten, welke een paar kilometer ten Noorden van Tildonck plaats hadden. Rechts van ons knetterden de geweren, en ondanks deze moeilijke oogenblikken ontvingen de hoofdofficieren ons hartelijk. Zoodra zij weten dat gij Nederlander zijt, wordt hun toon en houding geheel anders.

Wij kregen een zee-officier mee om naar het klooster der Ursulinen te rijden en daar onze zaken af te doen; hij zou daar tegelijkertijd inspectie gaan houden in de zalen, welke voor het Roode Kruis waren ingericht. De officier zat reeds in onzen auto, en juist zouden wij afrijden, toen een militair wielrijder kwam aangerend: „*Belangrijke berichten*“, schreeuwde hij onzen officier zenuwachtig toe. De overste sprong uit onzen auto, snelde op den ordonnans toe en verdween met hem in de villa.

Even later kwam hij ons melden: Tot mijn spijt kan ik niet meerijden. De situatie heeft zich plotseling zoodanig gewijzigd, dat ik mijn post niet verlaten kan.

Wij reden alleen het dorp binnen en ontmoetten daar dezelfde troepenafdeelingen, die wij twee uur te voren in Leuven zagen arriveer

en, in loopas naar de linies snellen, die enkele honderden meters verder lagen.

Het was een indrukwekkend gezicht deze mannen te zien lopen alsof zij nog jong waren en zingend den strijd en . . . misschien den dood tegemoet gingen.

Voor de poort met de vergulde punten hielden wij stil. De zusterkens, die reeds vol schrik waren over de nieuwe troepenbewegingen en geheel den morgen wederom het geweergeknetter hadden gehoord, kwamen angstig naar buiten op de groote trap om te zien wat er was. Of er gewonden waren te verzorgen? Want van haar grootsche inrichting, die ook in Nederland zeer bekend is als pensioonaat, woei de Roode Kruis-vlag.

Spoedig waren de zusters echter gerustgesteld, toen zij hoorden dat we de Nederlandsche zusters — drie in getal — kwamen opzoeken. Allen verkeerden in den besten welstand. Zelfs de 80-jarige zuster Cecile uit Rotterdam was, niettegenstaande de benarde omstandigheden — het klooster werd voor enkele dagen door een paar verdwaalde granaten getroffen — in uiterst gemoedelijke stemming.

Toen wij de oude zuster vroegen of zij niet bang was, sprak zij lachend: „Och ik ben 80 jaar, heb derhalve lang genoeg geleefd om een vrijbiljet voor den hemel te hebben”.

Niet alle zusters, vooral de Belgische, waren nog zoo gestemd, te meer niet daar zij van ons berichten moesten vernemen, die voor hun vaderland lang niet gunstig waren. Deze goede menschen, ze leefden op den buiten, op het afgelegen dorpje in de volslagendste onwetendheid. Zij wisten niets van hetgeen er met België gebeurd was en gaarne hadden wij haar de verschrikkelijke waarheden verzwegen.

In de verte klonk kanongebulder. Wij keken elkaar eens aan, alsof wij zeggen wilden: nu wordt het tijd.

— Waarheen wilt u, vroeg de mère supérieure.

— Naar Mechelen, was ons antwoord.

— Naar Mechelen. Gij komt daar niet levend. Hoort ge niet het geratel der geweren. Gij kunt hier niet meer vertrekken, blijft hier overnachten, want de Duitschers zullen u neerschieten.

Wij lachten eens om de vrees van de goedige moeder-overste en stonden reeds buiten. De avond begon te vallen en wij zagen nog steeds marine-soldaten in versnelden pas voortrukken. In de verte knetterden geweren. Ik stond bij de poort van het klooster de soldaten na te staren, die in een stofwolk verdwenen. Plots kwamen drie Duitschers op mij afgeschoten. Barsch vroegen zij mij: wat doet gij hier?

— Ik ben Nederlander, antwoordde ik om de heeren iets kalmer te stemmen.

— Dat kan ons niet schelen, was het antwoord, papieren.

Ik toonde mijn pas en alles was in orde. De zusters meenden dat ik gevangen genomen was en waren vol schrik naar binnen gelopen om mijn vriend te waarschuwen. Groote consternatie, welke echter spoedig voorbij was, toen men mij met de Deutsche militairen een vriendelijk praatje zag maken.

Een matroos — die zijn er talrijk in deze streek — kwam melden dat de zusters zich gereed moesten houden, want er zouden spoedig enkele gewonden aankomen.

Dan kwam een patrouille ons aanzeggen, dat wij onze reis naar Mechelen niet verder konden voortzetten: "Er wordt daar ginds hevig gevochten en wij mogen u, wie gij ook zijt, niet laten passeeren." De

zusters lachten en wij keken sipjes. Wij moesten dus rechtsomkeert maken.

Door het dorp kwamen nog steeds troepen in wilde haast aanrennen. Verder was er geen menselijk wezen te zien. Wij dankten de zusters voor hun aanbod in het klooster te overnachten en reden terug naar Leuven.

Bij een der laatste boerenhuisjes zagen wij dan weer een voorbeeld van het optreden der Duitschers. Tegen den muur aangedrongen stonden een dertigtal mannen, grijsaards en jongens, de eenigste mannelijke bewoners nog van het dorpje. Blinkende bajonetten staken voor hun bleek verschrikte gezichten op en als schapen kropen de gevangenen tegen elkaar aan.

Even verder spraken wij een plaatselijke autoriteit. Wij vroegen hem wat deze mannen hadden uitgehaald. Niets, hoegenaamd niets, was het antwoord. Zij zijn alleen gevangen genomen, waarschijnlijk om te gaan werken in de Deutsche loopgraven, om te gaan arbeiden tegen hun eigen vaderland.

— Zij zijn dus slaven?

— Ja, maar slaven, die nog van geluk mogen spreken. Enkele dagen geleden zijn hier op deze plaats vier van hun mededorpingen neergeschoten, enkel en alleen wijl zij uit nieuwsgierigheid op straat kwamen om het voorbijtrekken der Deutsche troepen te zien. Pang, pang, pang, ging het, en voor iemand er iets van wist lagen de ongelukkigen in (hun bloed.

Een eerbiedwaardig man te Thildonck vertelde ons nog tal van andere schanddaden der Duitschers. "Gij hadt het moeten zien, meneere, hoe ze hier een tiental priesters uit den omtrek tegen den muur hadden geplaatst", zoo zeide hij verontwaardigd. "Een paar uur lang hebben die ongelukkigen daar met de handen in de hoogte gestaan, terwijl

soldaten en officieren ... ja ook officieren, die priesters op de gemeenste manier bespotten. En dat was nog niet het ergste. Den zieken pastor van Bueken hebben ze meegesleept en zijn plaatsvervanger, een pater Conventueel, pater Vincentius, zonder vorm van proces neergeschoten . . ."

Wij hadden weer genoeg gehoord en reden verder... door het totaal verwoeste Herent naar Leuven, waar wij veilig en wel aankwamen.

### In Brussel

In Brussel is er betrekkelijk weinig te bespeuren van de Duitschers. Als ge des middags over den boulevard Anspach wandelt, dan is er voor den oppervlakkigen toeschouwer weinig meer te bemerken dan enkele grijze uniformen van Duitse militairen. Op de trottoirs is het haast even druk als in vroeger dagen. En toch hangt er in de straten over het stil wandelende publiek een stemming, die den nauwlettenden opmerker en kenner van de Belgische hoofdstad niet kan ontgaan. Brussel is als een circus, waar zoo pas een der 'artisten' is doodgevallen. De voorstelling wordt voortgezet. Het leven gaat overdag in Brussel oogenschijnlijk zijn gewonen gang en toch... toch valt het, wanneer ge de stad dieper doordringt, op, dat ge niet in het gewone Brussel staat. Vele winkels, van luxe voorwerpen b.v., zijn gesloten; de fijne, eerste klasse restaurants evenzoo en de stoeltjes bij de boulevard-café's zijn verdwenen of leeg. De Brusselaars en de vrouwelijke bewoners van klein-Parijs gaan stil hun weg. Het vroolijke lachen is verdwenen, het Fransche gesnater gaat fluisterend en alle gezichten staren bekommerd rond.

De Brusselaars jagen op nieuws. In de stad zelve verschijnen geen kranten meer en dagen lang waren zij zonder eenige berichten van den

strijd. Wat er om hen heen gebeurde wisten zij niet en hun nieuwsgierigheid werd slechts eenigermate bedwongen door de meest dwaze geruchten die in de stad de rondte deden.

Om een voorbeeld aan te halen: men vertelde er voor vast en zeker, dat Z.K.H. Prins Hendrik der Nederlanden door H.M. zelve was neergeschoten, wijl hij gewild had dat Nederland zich aan de zijde van Duitschland zou scharen; 2e. Rotterdam zou door de Engelschen totaal verwoest zijn. En dan te weten, dat duizenden en duizenden Brusselaars aan deze zotte geruchten geloof hechtten.

Brussel had sinds den intocht der Duitschers geen kranten meer. Het laatste nieuws wat de bevolking uit haar eigen bladen vernam was "dat de zaak van België er goed voorstond" en enkele uren later rukten de Duitschers Brussel binnen. O, men moet het zien met welk een oog vol leed en droefenis de bewoners der hoofdstad u zulks verhalen!

Sinds dien dag dan waren de Brusselaars zonder nieuws. Toen kwamen er plots eenige ondernemende lieden, die heimelijk voor nieuws zorgden, hun leven er voor waagden, maar zich ook flink lieten betalen. Zij gingen naar Gent, waar nog altijd de "Bien Public", de "Flandre Liberale" en de "Peuple" verschenen, kochten groote pakken van deze kranten en kwamen ze 's avonds in Brussel uitventen. Dit laatste ging nog niet zoo heel gemakkelijk, want van een openlijken verkoop dezer bladen in Brussel was natuurlijk geen sprake.

's Avonds als de duisternis begon te vallen zag men ze komen, die jongens, die „camelots", de hand onder de blouse. Stil fluisterend traden zij op u toe: "meneer, de laatste berichten, voor 50 centimes". Als ge dan ja knikte, haalde het ventje van onder zijn vuile verscheurde kleedij een verfrommeld stuk papier. "Gauw, meneer, stop weg" en in den tijd van een oogenblik was de "Bien Public" of een ander Gentsch

blad in uw broekzak verdwenen. „Vijftig centimes, als 't u belieft." Ge betaalde en voort schoof de jongen om een anderen klant uit te zoeken.

Zoo kreeg men dan nog berichten, maar dat is thans ook afgelopen. De militaire autoriteiten van Brussel zijn n.l. achter den "frauduleuzen" invoer gekomen en hebben thans aan iedereen, die nog dergelijke kranten verkoopt, den kogel beloofd. En thans is het uit. De gouverneur-generaal van België v. d. Goltz, heeft om de leesgrage menschen te gerieven, Deutsche krantenstalletjes doen openen, maar men begrijpt, niet alle Brusselaars kennen Duitsch en geen enkele wil Duitsch lezen, want men ziet daarin reeds een soort verduitsching, zooals dat reeds met verschillende klokken het geval is.

Ja, de meeste klokken geven reeds den Duitschen tijd aan. Op de stations b.v. waar alles, zelfs tot de pakjesdragers toe Duitsch is, op de commandantur enz. rekent men volgens midden-Europeeschen tijd, maar het publiek en in de café's, die om 9 uur hun deuren moeten sluiten, houdt men onwrikbaar aan den Belgischen tijd. Als ge vraagt aan een kellner, hoe laat het is, zal hij u heimelijk lachend vragen: wat bedoelt u, den tijd van v. d. Goltz of den tijd van België, en als ge daarna, een brief schrijvend vraagt: Welken datum hebben wij vandaag, dan zal hij u antwoorden: het zal den 10en September zijn, indien meneer v. d. Goltz ook den dag niet veranderd heeft.

Zoo zijn de kellners, bitter spottend, want zij zijn het, die over het algemeen het meest van de Duitschers te lijden hebben. Vooraf zij gezegd, dat het meerendeel der Duitschers in Brussel zich heel 'anständig' gedraagt, doch er loopen ook verschillende zwarte schapen onder hun rangen. Het zijn niet zoozeer de minderen dan wel de officieren. Zij, de minder beleefde Duitschers, komen 's avonds in de restaurants, voeren met hun harde krijgsstemmen een woord

tegenover de kellners alsof zij tegen gemeene soldaten bulderen en verschrikken de burgers zoodanig, dat hun eetlust minstens half over moet zijn.

Met een van die ruwe Duitsche officieren hebben wij kennis gemaakt. Vooraf zeggen wij, dat wij zijn naam niet kennen en niets meer van hem weten, dan dat hij kapitein is bij de luchtvaart en enkele millioenen rijk is en het hotel du Phare bij de Gare du Nord bewoont. Deze krijgsman had tijdens zijn diner op een gruwelijke manier tegen den kellner uitgevaren dat de glazen er van rinkelden en na het diner kreeg hij het met mij aan den stok.

Dat kwam zoo; ik moest naar Schaerbeek om aan een Nederlandsche familie brieven over te brengen. Wijl het nog al ver was en de trams slechts om het kwartier liepen en bij terugkomst heelemaal wel eens niet meer loopen zouden, had ik een rijtuig besteld. Reeds was ik met den koetsier over den prijs overeengekomen en mijn eene been stond al in het rijtuig, toen ik achter mij hoorde schreeuwen:

— Weg, dat is mijn rijtuig.

— Pardon, kapitein, zoo antwoordde ik, het is mijn rijtuig. Ik ben reeds met den koetsier afgesproken.

— Ik heb niets met je te maken, bulderde de Duitscher, het is mijn rijtuig. De koetsier werd blijkbaar bang en sprak bedeesd: ja, het is het rijtuig van den kapitein.

Grommend als een beer, stapte de Duitsche officier in het rijtuig, keek me zegevierend aan en reed weg. De kennismaking met deze hauptmann-millionair was echter niet van de aangenaamste en wij konden ons voorstellen op welke hondsche manier de Brusselsche burgers door dergelijke heeren behandeld worden.

In Brussel is nog weinig gebeurd, d.w.z. de Duitschers hebben er nog weinig groot kwaad uitgehaald. Op de eerste plaats heeft men dit te



danken aan het krachtig optreden van burgemeester Max, die niets ontziet om elke wandaad te onderzoeken en ze aan den commandant voor te leggen, maar tweedens ook aan 't energiek ingrijpen van gouverneur-generaal v. d. Goltz.

Maar ondanks dezen „goeden wil" der beide bestuurders gebeuren er toch nog betreurenswaardige feiten. Zoo hebben de Duitschers b.v. verleden week het geheele palais de Justice leeggeplunderd, waarbij zelfs de toga's der advocaten werden geroofd.

Toen later een onderzoek werd ingesteld, verontschuldigten de Duitschers zich als volgt: „*Wij hebben postduiven boven in het gebouw zien vliegen. Het zullen wel militaire duiven zijn*". Op de verklaring, dat die onschuldige beestjes daar boven hun nest hadden, antwoordden de Duitschers: „*Nu, dan is het een vergissing geweest*".

Met het woord „vergissing" meenen zij alles te kunnen vergoeden. De Brusselaars beginnen reeds te zuchten: hoe lang nog? Zij worden het moe in dezen toestand te leven. Vooral des avonds, als de café's om 9 uur moeten sluiten, zitten ze heimelijk te foeteren. Het is voor hen niet om uit te houden. De avondstemming in de stad is dan ook triest en somber. Om 9 uur verdwijnt alles van de straat en te 10 uur, als nagenoeg alle lantaarns worden uitgedraaid, ziet ge nog slechts luttele voetgangers. Brussel is dan in rouw en een avondwandeling door deze anders zoo levendige stad, doet u bijna even droef aan als een gang door een verlaten plaats.

In al die dichtgesloten huizen zitten de menschen stil den gruwel van den oorlog te overpeinzen. In vele woningen zit men nog te wachten op tijdingen van familieleden die in den strijd staan of hebben gestaan en na de verwoesting van Leuven, Dinant en andere plaatsen vraagt men zich met vreeze af, wat er in Brussel zal gebeuren. Want ofschoon men zegt, dat de Deutsche regeering met de Amerikaansche een

overeenkomst heeft getroffen om in Brussel geen verwoestingen aan te richten, is de bevolking nog .altijd bang, dat in de hoofdstad ook eenmaal verschrikkelijke dingen zullen gebeuren.

## In Namen

Op den weg van Brussel naar Namen passeert ge slechts weinig plaatskens en de verwoesting in deze streek is dan ook gering. Alleen in het stadje Wavre, waarvan wij reeds vroeger spraken, hebben de Duitschers op de markt en in Bas-Wavre verscheidene huizen met den grond gelijk gemaakt. Ook in Wavre (een stadje van ± 15000 inwoners) hebben zij gepoogd de gemeente geld af te persen. De officieele stukken, die ons in Wavre ter hand werden gesteld, bewijzen dit. Zij luiden als volgt:

22 Augustus 1914

De generaal-commandant van het tweede leger, de heer von Bülow, heeft aan de stad Wavre een oorlogsschatting opgelegd van 3 millioen francs, betaalbaar tot den 1sten September 1914, teneinde voldoening te geven voor het niet te kwalificeeren gedrag, in strijd met het volkerenrecht en de oorlogsgebruiken, door Deutsche troepen bij verrassing aan te vallen. De generaal-commandant van het tweede leger heeft aan den oppergeneraal van den etappe-dienst van het tweede leger bevel gegeven, genoemde oorlogsschatting onverwijld te doen innen, welke de stad wegens haar gedrag moet betalen. Ik beveel u en ik sommeer u aan bringer dezès de twee eerste termijnen, zegge twee millioen francs in goud, te overhandigen. Ik verzoek bovendien, aan bringer dezès een brief mede te geven, welke behoorlijk is verzegeld met het zegel der stad en waarin verklaard wordt, dat het overschot, zijnde een millioen, zonder mankeeren den 1sten September 1914 zal uitbetaald worden.

Ik vestig er de aandacht van de stad op, dat ze in geen geval op een verlenging van den termijn kan rekenen, want de bevolking der stad heeft zich buiten het volkerenrecht gesteld, door op Duitsche soldaten te schieten.

Om er zeker van te zijn, dat het resteerende bedrag op den bepaalden datum zal worden betaald, zal ik als borggen een voldoende aantal burgers meenemen en ik zal hen gevangen houden tot de algeheele aflossing der schatting is geschied.

De stad Wavre zal in brand gestoken en verwoest worden, indien de betaling niet te gelegener tijd geschiedt, zonder pardon voor wien ook; de onschuldigen zullen lijden met de schuldigen.

Op bevel van den oppergeneraal van den etappe-dienst van het tweede leger,

Zijne Excellentie luitenant-generaal Von Nieber:

De chef van den generalen staf,

(Handteekening onleesbaar)

luitenant-kolonel.

De gemeenteraad van Wavre antwoordde daarop het volgende:

Wavre, 29 Augustus 1914

Aan Zijne Excellentie luitenant-generaal Von Nieber, oppergeneraal van den etappe-dienst van het tweede leger te Gembloux.

De stad Wavre heeft de eer de ontvangst te melden van de nota, die haar onder dagteekening van 27 Augustus 1914 werd toegezonden.

Zij maakt tegenover deze nota de volgende opmerkingen:

1o. De stad weet er absoluut niets van, dat de generaal-commandant van het tweede leger, de heer von Bülow, den 22sten Augustus aan de stad Wavre een oorlogsschatting van drie millioen francs heeft opgelegd; er is te dezer zake geen enkele mededeeling aan de stad Wavre gedaan. Waarheid is, dat commandant Willebrant, steunende op dezelfde verwijten, aan de stad een oorlogsschatting heeft opgelegd van 100.000 francs, waarvan 31.479 francs gestort zijn, d.w.z. al de sommen samen, die in de stad te vinden waren. (De proclamatie, aan de inwoners van Wavre gedaan, onder ingeving van commandant Willebrant, is hier bijgevoegd.)

2o. Het is te betreuren, dat de feiten, welke aan de bevolking van Wavre worden verweten, geen aanleiding hebben kunnen geven tot een onderzoek, waaraan de gemeentelijke autoriteiten zouden hebben deelgenomen. Deze zijn er van overtuigd, dat dit onderzoek zou hebben aangetoond, dat de bevolking zich niet schuldig heeft gemaakt aan een enkele daad in strijd met het volkerenrecht en vooral niet aan een aanval op Duitse soldaten.

3o. Een deputatie heeft zich naar Brussel begeven om onderhandelingen aan te knopen met de banken, teneinde een leening te sluiten; deze onderhandelingen zijn helaas mislukt tegenover de categorische weigering der financieele instellingen, die aangezocht zijn. Overigens werd aan deze deputatie verzekerd, dat met het oog op den oorlogstoestand het bijeenbrengen van elke belangrijke som gelds moest beschouwd worden als iets, wat op het oogenblik onmogelijk is in België. Bijgevolg verklaart de stad Wavre zich absoluut onmachtig de oorlogsschatting te betalen, die van haar wordt geëischt en herinnert zij aan haar protest ten opzichte van de feiten, aan de inwoners toegedicht. Zij kan zich slechts stellen onder de hoede van het volkerenrecht en een beroep doen op den rechtvaardigheidszin der Duitse militaire autoriteiten en de hoop uitspreken, dat de gevangen genomen gijzelaars zoo spoedig mogelijk in vrijheid zullen worden gesteld.

Op hooger bevel:

De secretaris, De burgemeester en wethouders,  
[w.g.] E. FERON. [w.g.] C. DE RAEDT.

Na dit kernachtig stuk ontvangen te hebben, zagen de Duitschers van verdere bedreiging af!!!

In deze streek is heftig gevochten. Overal ziet ge nog overblijfselen van den strijd op den weg en in de velden liggen. Enkele vernielde automobielen steken als wrakken tusschen de boomen op en tusschen de stoppels der bijtijds gesneden graanvelden liggen verscheidene soldatenfrakken.

Op verschillende plaatsen ziet ge zwarte kruisen staan. Het zijn graven der gesneuvelden. Een heuveltje zagen wij, waar een officier der uhlanen begraven lag. Zijn graf was blijkbaar gedolven door de Franschen, die er een klein kruisje hadden neergezet met het opschrift: "mort pour sa patrie". Later waren de Duitschers daar gekomen en hadden er een kolossaal groot kruis hij geplaatst met de woorden: „gestorben fürs Vaterland" Zij hadden bloemen op den doodenheuvel neergelegd, maar de meeste waren reeds verdroogd.

Vlak onder Namen zagen wij dan de kolossale loopgraven en draadversperringen en rechts van den weg een der forten, waarvan thans de üuitsche vlag woei. Een groote massa soldaten en tal van Belgische arbeiders waren onder leiding van officieren en Deutsche ingenieurs bezig om nieuwe verschansingen te maken en de forten te herstellen. Tal van jonge Deutsche ingenieurs met den band: *Fortifikationsbaumeister* om den arm, zijn daar van 's morgens vroeg tot 's avonds laat aan den arbeid om van Namen een sterke Deutsche vesting te maken.

De oude wallen, die, gelijk men weet, sinds jaren tot een prachtig park herschapen zijn, hebben niets geleden en als men de stad binnenkomt zou men op het eerste gezicht ook zeggen dat Namen weinig geteisterd werd door den oorlogstorm.

Hoe geheel anders wordt het u te moede, wanneer ge in het hart van Namen doordringt. Op de place d'Armes is alles in een puinhoop veranderd. Het prachtige stadhuis is geheel vernield en niets heeft men daar kunnen redden. Zelfs de registers van den burgerlijken stand zijn in vlammen opgegaan. Ook in de aangrenzende straten, de rue de Brassenis, rue du Pont en rue du Bailli, zijn verscheidene huizen vernield. Verder hebben de Duitschers op de Place Leopold het

ooglijdersgesticht van dokter Bribosia in brand gestoken. De zieken konden ternauwernood worden gered.

In Namen hadden wij een onderhoud met den directeur der waterleiding — een Nederlandsche maatschappij — den heer v. Prooye, een Nederlander, die door zijn moedig optreden de stad nog voor een overstroming redde. Hij vertelde ons o.m. het volgende: „Vrijdag den 21en Augustus begon plotseling het bombardement op de stad, zonder dat de inwoners gewaarschuwd waren. Ik bevond mij met mijn twee kinderen in de achterkamer, terwijl mijn vrouw en mijn zuster in de keuken waren. De kanonnen hadden reeds eenige dagen in den omtrek gedonderd.

Nu hoorden wij echter plotseling een geweldigen slag, bijna in onze onmiddellijke nabijheid, dan een schril gefluit en een ontploffing. Wij wisten niet, wat dit beteekenen moest, en mijn zoontje riep zelfs: “Ze schieten met een fluit”.

Eenige oogenblikken later een tweede slag, nog dichterbij, en de voorgevel van het huis van dr. Martin, die bij ons op den boulevard woont, viel in.

Toen begreep ik, dat de Duitsche kanonnen niet meer op de forten rond de stad, maar op de stad zelf gericht waren, en wel op onze wijk. Ik riep de huisgenooten tezamen, en zoo vluchtten wij in den kelder, waar wij op zijn minst genomen veiliger waren dan in huis zelf. Nauwelijks waren wij beneden, of daar werd met geweld aan de bel getrokken. Ik wachtte eenige oogenblikken, en opende toen de deur; een agent van politie stond voor mij, doodsbleek, niet wetend waar zich te verbergen.

Hij vloog het huis binnen, en deelde mij dan mede dat de eerste granaat reeds een der hoofdbuizen van de waterleiding vernield had.

Ik kon mijn zegsman nauwelijks gelooven, want de hoofdleidingen liggen meer dan een meter onder het plaveisel.

Ik nam den man mede naar den kelder, en daar hoorden wij, hoe zonder ophouden de granaten in de straten neervielen en ontploften. Elke granaat bijna trof een huis, dat dan grootendeels vernield werd. Dit duurde meer dan een uur, toen werd het stil. Men vertelde mij later, dat een Belgische vlieger de juiste plaats gezocht had, waar het geschut stond opgesteld. Zoodra de Belgen dit wisten, richtten zij hun vuur op de batterij, welke totaal vernield werd; geen enkel van de manschappen, die deze kanonnen bedienden, bleef in leven.

Toen het eenigen tijd stil geweest was, verliet ik mijn schuilplaats om te onderzoeken, waar de hoofdleiding stuk geschoten was, en of de schade spoedig kon hersteld worden. Ik zette eenige mannen aan het werk, en ging toen zelf de omgeving eens afzoeken. Van mijn personeel was een persoon gedood, terwijl er twee gewond waren. Den volgenden dag, Zaterdag 22 Augustus, bleef alles rustig tot in den avond, toen plotseling de Belgische bezetting der stad op de vlucht sloeg. Alleen de bezetting der forten en van de versperringen hield stand. Ik sprak een Belgisch officier, die me vertelde, dat de Belgische kanonnen niet ver genoeg droegen en dat de stad niet meer te houden was.

De kanonnen der Duitschers waren in steeds grooter aantal gearriveerd, en zonder ophouden werd er van beide zijden op los geschoten.

En toen Zondagmorgen de zon opging, begon de dag van bloed en vuur. Hooren en zien verging van het gebulder der kanonnen. Alles vluchtte in de grootste verwarring naar buiten. Mannen ondersteunden hun bevende vrouwen, moeders droegen haar

schreiende kinderen; grijsaards en oude vrouwen wankelden als wezenloos door de straten.

Ondertusschen hadden de Belgische soldaten alle bruggen over de Sambre en de Maas, zelfs de prachtige spoorbrug ondermijnd, om deze onmiddellijk bij de nadering der Duitschers op te kunnen blazen. Omstreeks één uur verspreidde zich als een loopend vuurtje het bericht door de stad, dat de Duitschers tusschen twee forten waren doorgebroken, en over Fransche en Belgische lijken op de stad aanstormden.

In den grootsten angst wachtten de bewoners der stad de komst der Duitschers af, die rond half vijf binnenrukten. Eenige minuten later vlogen alle ondermijnde bruggen in de lucht. Alles, wat zich rond de bruggen bevond, werd vernield; de vensters en de deuren werden uit de huizen geslagen, daken stortten in, en de meeste gebouwen waren op slag onbewoonbaar.

Vanaf dat oogenblik was er geen gas, electriciteit of water meer in de stad te krijgen, want bij de ontploffing der bruggen, waren alle leidingen verbroken.

Rond de stad stond alles in brand, een ontzettend schouwspel, dat ik nooit zal vergeten. Bij de ingangen der straten plaatsten de Duitschers hun mitrailleuses, alles wegvagend wat door die straten passeerde. Om zes uur werd plotseling het bombardement der stad met vernieuwde heftigheid hervat. De granaten vlogen door de lucht, en vielen neer op de Grande Place en de omliggende straten, waar talrijke menschen en paarden gedood werden. Zelfs Duitse soldaten vielen als slachtoffers van dit bombardement.

Na een half uur hield de bommenregen op, en begon een angstige doodsche stilte in de stad te heerschen. Geen sterveling waagde zich



meer in de donkere straten, waar slechts nu en dan de stappen van een patrouille weerklonken.

Om 10 uur in den avond werd ik bij den kolonel ontboden. Begeleid door twee soldaten met geladen geweer werd ik naar het stadhuis gebracht om over de aterleidingsaangelegenheden te spreken, waarna ik met mijn volk eenige werkzaamheden ging verrichten. Ik kan zeggen, dat ik letterlijk in menschenbloed geloopt heb. Overal lagen menschen- en paardenlijken.

's Nachts om twee uur kon ik eindelijk naar huis terugkeeren; op alle hoeken van straten klonk dezelfde sombere stem in den donkeren nacht: "Halt!" En dan stonden wij, ik, twee werklui en een agent voor een soldaat, die onze papieren nakeek en ons dan ongemoeid liet voortgaan.

Men kan zich de vreugde van mijn vrouw voorstellen, toen zij mij levend zag terugkomen; welken angst zij om mij uitgestaan had, zal niemand kunnen vertellen.

Maandagavond begon de ramp opnieuw. De Duitschers beweerden, dat uit de huizen op hen geschoten was, en om deze misdaad te wreken, zouden zij de geheele stad in brand schieten. En weldra stond dan ook een groot deel van de Grande Place in lichte laaie. De vlammen sloegen op de andere gebouwen over en binnen een uur brandde de geheele Grande Place, het stadhuis inbegrepen.

Twee dagen lang heeft de brand onafgebroken voortgewoed, en van het schoone stadsgedeelte is niets meer over dan eenige puinhoopen en ruïnes, waaronder de arme slachtoffers nog liggen.

In Namen heerscht nu een regime van geweldige gestrengheid; zoo mag na 8 uur 's avonds niemand zich meer op straat vertoonen, of hij wordt eenvoudigweg zonder vorm van proces gefusilleerd.

De ellende, hier geleden, is ontzettend; wij zelf zijn drie dagen zonder brood en een volle week zonder boter geweest en moeten ons nu met zuur brood behelpen. En aldoor vreest men, dat het gespaarde gedeelte der stad nog zal verwoest worden".

In Namen hebben wij nog een even betrouwbaar persoon als de heer v. Prooye gesproken. Wij vroegen hem: hoeveel doden zijn er in Namen?

- Een kleine 200 denk ik, doch wij weten niet hoeveel er nog onder de puinen liggen.
- Is er veel geplunderd hier? vroeg ik.
- Dat geloof ik, antwoordde hij. De Duitschers hebben niet alleen de wijnkelders gevisiteerd, maar zelfs ook brandkasten opengebroken. Zoo b.v. op het kantoor der gasfabriek, waar zij uit de brandkast 7000 francs hebben gestolen. De manier, waarop de kast daar geopend is, bewijst dat zij inbrekerswerktuigen bij zich moeten gehad hebben.

### In Dinant

Op den weg van Namen naar Dinant kunt ge tal van verhalen hooren over het onverbiddelijk streng optreden der Duitschers. Daar zijn dorpen, waar ge geen mannelijke bewoners meer vinden kunt en als ge de vrouwen vraagt: waar zij zijn, beginnen zij slechts te schreien. Om het verwijt te ontgaan, dat wij onze inlichtingen niet uit vertrouwbare bron putten, zullen wij zwijgen en deze hartroerende verhalen der arme vrouwen wegduwen in ons binnenste, want tot nu toe hebben wij slechts gesproken uit den mond van zeer betrouwbare personen, aan wier verklaringen wij niet zouden durven twijfelen.

Daarom dan ook zij hier nog eens herhaald wat een zeer hoogstaand Duitscher ons bij het uitrijden van Namen verklaarde: „Mijnheer”, zoo zeide hij, „tijdens den veldtocht hier in België, heb ik zooveel wreedheden zien bedrijven, dat ik mij daarover later ten zeerste schamen zal”. Hij voegde daar nog een verklaring aan toe, welke wij voor zijn persoonlijke veiligheid maar niet publiceeren zullen.

Op den heerlijken weg door het schoone Maasdal — o, dat de wonderlijke natuur van het Naamsche u thans zoo weinig bekoort — ziet ge overal de sporen nog van den oorlog. Alle bruggen over de Maas liggen als wrakken in het bruinig vuile water der rivier, maar wat zijn die ingestorte bruggen in vergelijking met de ruïnes, welke men te aanschouwen krijgt, zoodra men de parel der Maas binnenrijdt.

De parel der Maas. Het is een spotternij, als wij zoo spreken. Taalt men bij een lijk nog van schoonheid? En Dinant, met zijn voorsteden als Bouvignes, is niet meer dan een lijk. De parel is vertrapt en vergruizeld tot stukken, die geen waarde meer hebben. Van Dinant, het zomerlustoord, waar zoovele Nederlanders pleegden te vertoeven, is niets meer over dan enkele huizen. De prachtige gothieke Lieve Vrouwekerk staat daar als een onthoofde reus en alle huizen, de prachtige hotels daaromheen zijn niets dan puinen.

Hevig is bij en boven Dinant gevochten, gelijk men weet. Daar zijn huizekens, die zoo doorschoten zijn, dat zij op een netwerk van steen gelijken. Zoo staat er bij het station een goederenloods, waar bijna evenveel kogelgaten in zijn als steenen.

Aan dit alles is te zien dat een groot aantal huizen niet zoozeer door brand als wel door projectielen werd vernield.

Boven Dinant op de rotsige bergen, met hun steile hellingen, heeft zich wellicht een der droefste oorlogsdrama's van dezen ontzettenden krijg afgespeeld.

Dinant is geen versterkte stad, het heeft slechts een oude citadel, maar door de hoge rotsige oevers van de Maas kan het een natuurlijke veste genoemd worden. Vandaar dan ook dat het thans reeds de vierde maal is geweest, dat de stad verwoest werd.

Nu zijn er feitelijk twee hevige gevechten geleverd. In het eerste bleef het Fransche leger, dat daar lag, overwinnaar, maar het was de groote fout der Franschen dat zij na de overwinning slecht op hun *qui vive* waren en b.v. de citadel door slechts 200 man deden bezetten.

Plotseling zijn dan de Duitschers danig versterkt langs den rechteroever van de Maas komen afzetten. De 200 man bezetting der citadel, waar hoegenaamd geen nieuwe versterkingen waren aangebracht, konden het natuurlijk niet lang uithouden en zij sloegen op de vlucht.

Dat moet een ontzettende aftocht zijn geweest om van boven de rotsen beneden in het dal te komen. De 200 man verdrongen zich onder een kogelregen op de steile trap, die 408 treden hoog is en vlak achter de O.L.Vrouwekerk in het dal uitkomt. Slechts weinigen zijn daar beneden gekomen.

De strijd ging van oever tot oever, van rots tot rots en de stad Dinant lag juist in het kruisvuur. De huizen van den rechterkant werden door de Franschen beschoten en die van den linkeroever door de Duitschers. Twee dagen lang heeft dat geduurd en men kan zich den angst der bewoners voorstellen, die al dien tijd in de kelders verscholen waren en de buizen boven hunne hoofden hoorden beven, kraken en instorten. Velen waren gevlucht naar de kelders der zuster- en broederkloosters, maar ook deze werden vernield.

Eindelijk, toen de Franschen waren afgetrokken, kwamen de Duitschers de stad binnen. Zij beweerden dat daarbij door bewoners geschoten was en begonnen de rest der stad, die nog gespaard was

gebleven, in brand te steken. Alle mannen werden gevangen genomen; het meerendeel kreeg den kogel, de rest werd naar Duitschland gezonden en slechts enkelen kregen de vrijheid weer. Een van deze gelukkigen, den advocaat P., heb ik gesproken. Zijn gezicht stond weinig gelukkig en zijn oogen zeiden mij dat deze man een ontzettend leed geleden had. Hij zat voor een der half verbrande terrassen van een hotel, even buiten Dinant; een vrouw, die wij voor een ongelukkige landverhuizersvrouw hielden — zoo was zij gekleed — was bezig een paar kleine kinderen zoet te houden.

„Dat is alles wat ik nog over heb", antwoordde de man, toen wij het waagden om den arme te ondervragen. „Onze familie bestond uit acht en thans zijn wij nog slechts gevierden. Waar de anderen zijn? Ik en weet het niet. Mijn huis is vernield", zoo ging de advocaat verder, „en van mijn bezittingen (die, naar wij van andere zijde vernamen, niet gering waren) hebben wij niets anders over dan hetgeen wij hier aan hebben. Mijn vrouw — en tranen kwamen in 's mans oogen — heeft op het oogenblik een mantel, dien ik nog op de puinen van een der huizen heb gevonden”.

— Is dan alles leeggeplunderd? vroegen wij.

— Ja, letterlijk alles. Eerst zijn de Franschen bij mij in huis gedrongen. Daarop de Duitschers, en Belgische roovers hebben de rest uit mijn woning gehaald. Gisteren nog zag ik hier een der Belgen in mijn gekleed costuum loopen. Ik heb hem aangesproken en hij antwoordde: „Kijk, ik dacht dat u dood was". Ik wil niet te hard tegenover deze Belgen zijn. Zij hebben waarschijnlijk gehandeld uit nooddrift.

— Hoe is u er zoo afgekomen, alle mannen van Dinant zijn immers opgepikt en ... ?"

— Ja, dat is de waarheid, maar ik heb nog een geluk gehad. Met 150 burgers van Dinant, waaronder verschillende autoriteiten, werd ik in een klein vertrekje opgesloten. Wij stonden daar als haringen saamgepakt en konden ons ter nauwernood verroeren, laat staan dat wij konden zitten of liggen om een weinig uit te rusten. Vier dagen en vier nachten hebben wij daar in dat hok gestaan, waar wij slechts een weinig droog brood te eten en wat water te drinken kregen. Soms kwam er een soldaat binnen, die ons spottend een beker wijn voorhield en lachte: dat is van u. Het was wijn, die uit onze kelders gestolen was.

Zoo nu en dan werd er iemand der onzen naar buiten geroepen en wij zagen hem niet meer terugkeeren. Eindelijk werd ook mijn naam afgeroepen. Ik dacht dat mijn laatste oogenblik gekomen was en bereidde mij in stilte voor op den dood.

Bij den commandant gekomen zeide deze: ik heb gehoord dat u goed Duitsch spreekt. Gij kunt ons van dienst zijn, blijf hier. Ik was gered, doch waar de anderen, onze rechters, onze pastoors en meerdere priesters en burgerlijke autoriteiten gebleven zijn, weet ik niet; waarschijnlijk zijn ze als gevangenen naar Duitschland overgebracht".

### Van Dinant naar Brussel

In Waulsort, een der kleine lust-oorden ten Zuiden van Dinant, waar eertijds zoovele Nederlanders genoeglijke dagen hebben doorgebracht, is over het algemeen niet zooveel schade aangericht, maar toch is er nagenoeg alles verlaten. Alleen hotel Moderne staat nog open, het telt vele gasten, n.l. Deutsche militairen en gewonden uit de gevechten in Frankrijk.

De blonde vrouw des huizes ontving ons met groote vriendelijkheid. De arme, die bijna al haar naaste familieleden bij de verwoesting van Dinant verloren had, was niet weinig verheugd, eindelijk weer eens met een burger Fransch te kunnen spreken en haar droefheid te kunnen uitzeggen.

Wijl de avond reeds begon te vallen, noodigde de goede vrouw ons uit in het hotel te blijven overnachten en wij namen die uitnoodiging natuurlijk gaarne aan.

Onze kamers werden in orde gemaakt, maar plotseling kwam tegenbevel. Twee Duitsche officieren, die onze papieren onderzochten, deelden ons mede, dat wij daar niet mochten overnachten en de vrouw des huizes gaf ons heel vertrouwelijc den raad maar zoo spoedig mogelijk weg te rijden, wijl de Duitschers, ondanks het feit, dat onze passen in orde waren, ons toch voor Engelsche spionnen aanzagen . . .

Onze auto was echter nog niet klaar en wij werden een uur lang 'geïnterneerd' op het terras van het hotel. Deze tijd was spoedig om, want de meeste Duitschers waren zeer vriendelijc voor ons (een feit, dat ons na de angstwekkende spionage-mededeeling der vrouw geheel gerust stelde), zij lieten ons verder ongemoeid en knoopten zelfs gesprekken aan, die het wachten ten zeerste bekortten.

Over de terrasleuning hangende sprak ik een jongen dokter van het Roode Kruis. Het gesprek liep natuurlijk over den oorlog en zijn werkzaamheden; hij had het alle dagen nog even druk, want er kwamen ieder oogenblik nog nieuwe gewonden uit Frankrijk en ook uit de omgeving. Het waren meest burgers uit den omtrek, die werden binnengebracht. Wij zelf waren getuige hoe verscheidene doodelijc gekwetsten werden gedragen in een huis naast het hotel. Hoe zij in dezen droeven staat gekomen waren? De dokter wist er geen

antwoord op te geven. Er werd er een op een draagbaar naar binnen gebracht. Het lichaam geheel in verbandwindsels gehuld, lag als een lijk op de dekens uitgestrekt. Wij kregen den indruk, dat de Duitschers de vreemde gewonden ook hier goed behandelen. Wijzende op den zwaargewonden burger, zeide de dokter mij: „Wij hebben nog alle pogingen gedaan om den ongelukkige te opereeren en den kogel uit het lichaam te halen, doch het is ons niet gelukt. De arme zal wel moeten sterven”.

Dan zweeg de dokter en wij keken samen in het water van de Maas, waar de visschen dolzinnig spartelden. De dag was warm geweest en ik merkte den arts op: „Het zou niet kwaad zijn om even, gelijk de visschen, in het water te spartelen”.

- Zeker, antwoordde de Duitscher, maar het is ons ten striktste verboden in de Maas te zwemmen en er water uit te gebruiken. —
- Waarom niet, vroegen wij nieuwsgierig.
- Wijn er tal van lijken van gesneuvelden in dezen stroom liggen, was het antwoord.

Weer zwegen wij.

Onze auto was gereed en wij konden door den donkeren avond naar Namen vertrekken. Dinant passeerden wij zonder eenige moeilijkheden en zoo konden wij omstreeks negen uur Namen bereiken. Deze veroverde vestingstad geeft nu, vooral bij avond, een eigenaardig aanzien. Voor alle vensters staan lichten te branden, alsof er een processie voorbij moet trekken.

Overigens ligt de stad geheel in het donker gehuld en op de straten ziet men, uitgenomen de Duitse patrouilles en wachten, geen enkel levend wezen. Om acht uur zijn alle café's gesloten, een omstandigheid, die op dien avond voor onze leege magen zeer onaangenaam was.



Wij wilden wel naar Brussel, doch onze auto had ook voedsel noodig en waar wij ook probeerden, nergens kon men benzine bekomen. Wij moesten dus van zelf in Namen blijven. Doch waar zouden wij eten en een bed bekomen?

Aanvankelijk scheen het ons toe, dat wij dezen avond onzen maagriem wel zouden moeten gebruiken en den auto als legerstede inrichten. Doch gelukkig ten slotte mochten wij constateeren, dat de Duitschers zelf, althans de officieren, zich niet zoo stipt houden aan het sluitingsbevel. Het Hotel de la Hollande, op het Stationsplein, zou daarvan kunnen getuigen. Heel voorzichtig zijn we daar binnengedrongen en vonden er in een der achterzalen een groot gezelschap van officieren, dat danig aan de champagne zat, Het waren vroolijke kerels, die ons een karig avondmaal — het overschot van den dag — niet misgunden en er nog zaten te klinken, toen wij te middernacht ook een bed kregen.

Den volgenden morgen, toen wij nergens benzine konden vinden, hebben wij de stoute schoenen aangetrokken en ons direct tot den commandant van Namen gewend. De Deutsche overste ontving ons met de grootste vriendelijkheid en willigde zonder bezwaar ons verzoek in. Ofschoon de hoeveelheid benzine in Namen niet groot was, gaf hij ons een biljet goed voor 25 liter benzine.

De commandant was inderdaad de hoffelijkheid zelve en hoe geheel anders was zijn houding in vergelijking bij het onbeschoft optreden van den Duitschen officier, dat wij te Gembloux, op onzen weg naar Brussel, moesten ondervinden.

Bij den spoorwegovergang in genoemde plaats stond een officier met een dertigtal manschappen. Wij kwamen langzaam aangereden. De Duitscher stak zijn arm in de hoogte en begon: „*Bleiben sie stehen!*” Wij stopten. De Deutsche officier: „*Kommet hier, Schweinhunde!*” Wij

reikten onze papieren over. De Deutsche officier, stampvoetend en woest schreeuwend: „*Kommet hier, Schweinhunde!*“ Wij: „*Bitte anständig.*“

Een onzer stapte uit den auto en overhandigde onze papieren. De woede van den Duitscher bedaarde.

- Alles is in orde, sprak hij grommend. „U kunt verder rijden“.
- Pardon, officier, wij wilden u eerst nog een vraag stellen.
- En dat is?
- Of wij Schweinhunde zijn, of niet?
- Waarom wilt u dat weten?
- Wijl wij, in geval u ons deze vraag niet beantwoordt, ons met een klacht tot uwen commandant moeten wenden. Wij laten ons zulke scheldwoorden en zulk een optreden niet welgevallen.

De officier zweeg.

- Wij vragen u, zoo gingen wij voort, dringend: Zijn wij Schweinhunde, of niet?

En dan kwam het er uit, driftig-woest: „Nein, sie sind keine Schweinhunde“. Zijn wangen waren rood en zijn soldaten stonden bedremmeld.

Wij reden verder, onder den indruk nog van het gebeurde, en bepeinzend wat de Belgen in deze streek, die over het algemeen geen Duitsch verstaan, van een dergelijken officier wel zullen te lijden hebben.

Zonder moeilijkheden bereikten wij verder Brussel, waar een ne stapel brieven van Nederlanders in België, gereed lag, welke door ons zou geëxpedieerd worden. Sommige afzenders kwamen ons in het hotel opzoeken ten einde spoed aan te raden, doch in deze moesten wij hen een weinig teleurstellen en hun meedeelen, dat wij eerst nog een dagje naar Mechelen wilden om te zien hoe daar de toestand was.

### Naar Mechelen <sup>3)</sup>

Wij hadden ons nu eenmaal voorgenomen ook een tochtje naar Mechelen te wagen. Eigenaardig: in Brussel zelf wist men niet of Mechelen nog altijd in het bezit der Belgen was of dat er de Duitschers hun tenten hadden opgeslagen. Om dat uit te zoeken, maar vooral ook om een familielid hulp te gaan brengen, sloegen wij den weg in naar Vilvoorde. Langs den heerlijken auto-weg heensnorrende, waren wij spoedig in Vilvoorde d.w.z. bij den ingang van het stadje, want wij mochten niet verder dan het eindpunt van de Electriscbe. In en om het trambuisje lagen tientallen soldaten, die den weg bewaakten en niemand mochten doorlaten. Ook wij werden aangehouden en kregen ondanks ons herhaaldelijk aandringen en het feit dat wij zeer goede aanbevelingspapieren bezaten, geen toestemming om verder te rijden. Niets aan te doen!

Reeds begonnen wij onze plannen op te geven en er aan te denken om maar weer naar Brussel terug te keeren, toen wij uitkomst kregen. Daar kwam een oude bekende aangevlogen! De heer W., de redder van zoovelen. Ook ons zou hij nu weer helpen. Hij werd aangehouden, maar was met een officieele zending naar Mechelen belast en had de noodige papieren om in deze stad te geraken.

Toen wij hem vertelden welke droeve zending ons was opgedragen, aarzelde hij geen oogenblik om ook voor ons toestemming te gaan vragen. En inderdaad hij slaagde. Wij mochten met hem naar Mechelen rijden. Of wij echter zoover komen zouden, werd door den commandant in twijfel getrokken.

---

<sup>3</sup> Dit artikel dateert van 15 September, toen Mechelen nog in het bezit der Belgen was.

— Waarom dan niet? vroegen we.

— Dat zult u wel zien, was het antwoord. Ik raad u aan lang- ' zaam te rijden. Goede reis!

Wij tuften door Vilvoorde, waar geen enkel spoor van den oorlog was te zien. De meeste bewoners zaten er voor hun deur, even kalm te praten als in vreedestijd.. .

Even verder stieten wij op de achterhoede van het Duitsche leger, dat voor Mechelen ligt.

Halt! Natuurlijk! Aan weerszijden van den weg diepe, sterke loopgraven, waar de manschappen kalm en rustig lagen. Zij hadden de laatste dagen niets te doen gehad en wachtten slechts op werk. Onze verschijning bracht als het ware leven in die rij van liggende manschappen, want met groote nieuwsgierigheid gingen hunne hoofden op om te staren naar ons en den commandant en zijn officieren, die hun intrek hadden genomen in een viertal kleine huisjes langs den weg.

De commandant, een zeer hoffelijke Duitscher, bevond dat onze papieren in orde waren, doch gaf ons weinig moed. . .

— U zult moeilijk in Mechelen komen, zeide hij.

— Waarom? vroegen wij.

— Zijt gij dan niet bang voor kogels?

— Voor kogels? Wij hebben die muziek meer gehoord, was het antwoord.

— Welnu, ga dan, doch wees voorzichtig, want u moet niet alleen onze linies nog passeeren, maar ook de Belgische.

— Mechelen is dus nog in handen der Belgen? vroegen we.

— Ik geloof van wel...

Onze chauffeur, een huisvader, begon wat te mompelen van terugkeeren, maar de gedachte twee vijandelijke linies te kunnen passeeren, prikkelde ons tot het uiterste en het bevel luidde: vooruit. Langzaam ging het weder langs den grooten weg, waar overal nog de sporen van den strijd, welke daar voor een paar dagen geleverd was, te zien waren. Naast de steenen lagen verbrijzelde meubeltjes van arme vluchtelingen; en op de vertrapte velden doode paarden, verscheurde uniformen van Belgische soldaten en leeggemaakte ransels van gesneuvelden . . .

Lang hadden wij niet te rijden of wij stieten wederom op een Duitsche linie en deze leek ons veel sterker dan hetgeen wij tot nu toe gezien hadden. Naast den weg waren verscheidene kanonnen en tal van machine-geweren opgesteld, die met hunne monden dreigend naar Mechelen wezen en op den weg zelf een kolossale barricade van boomen en wagens.

Wij zullen niet verder kunnen, sprak de chauffeur reeds met een zucht van verlichting.

Onze papieren werden in het naast den weg gelegen huisje gebracht en wij wachtten . . . Lang duurde het niet, want spoedig kwam een officier lachend naar buiten geloopt ...

- U komt van mijn zwager, sprak hij. Wij begrepen hem niet en dat zag hij.
- Wel, verklaarde hij nader, u is zooals ik zie in Luik geweest bij den commandant; hij is mijn zwager. Eerst door dit papier, door zijn handteekening op uwen pas, zie ik dat hij nog in leven is. In weken lang heb ik niets van hem gehoord en het doet mij genoeg thans, op deze wijze eenig teeken van leven van hem te krijgen. Als u weer in Luik terugkomt, wees dan zoo goed, hem mijn groeten te brengen. Wacht even, ik zal de barricade open laten maken.

De officier schreeuwde een bevel en van verschillende kanten uit de loopgraven kwamen enkele manschappen toegelopen om den doorgang open te maken. Wij dankten den officier, die ons lachend nog nariiep: "past op voor de kogels!"

Wat ons op dezen tocht vooral trof en een stemming van kouden angst over ons bracht, was de passage door de dorpen Epeghem en Sempst. Om deze plaatsjes is de grond tot een veld van bloed en graven, en daar binnen, in de dorpsstraten, is niets dan verwoesting en dood. Van het fraaie kerkje te Epeghem, dat zoo pittoresk gelegen was op de plotste kromming van de dorpsstraat, staat niets dan enkele stukken muur.

Stil was het er in deze verwoeste straten, waar de rook nog uit de puinen sloeg en een sterke lijkenlucht de atmosfeer verpestte. Binnen, in enkele huisgeraamten, zagen wij nog lichamen liggen ... Geen levende mensch, geen kind, niemand was er te zien, 't was er stil als des nachts op een kerkhof...

Op de straten, welke haast versperd waren door stukken steen, flesschen, doode schapen en varkens, liepen slechts een paar geitjes... De beestjes werden achtervolgd door enkele wild geworden honden, die de wanhopige dieren telkens naar de kelen vlogen en ze van drempel tot drempel verjoegen... Dit tooneel van woeste achtervolging te midden van deze kilte der verlatenheid deed ons beven en zal nooit uit ons geheugen gaan. 't Gaf ons een beeld van het woest geweld van den oorlog.

De menschen van Epeghem en Sempst, op wier verbrande huizen hier en daar nog te lezen stond: '*Gute Leute! Nicht Anzünden!*', moeten plotseling verrast zijn door deze algemeene vernieling door de Duitschers. Stoelen stonden nog op de stoepen, waar de bewoners wellicht zaten, toen de oorlogsramp hen verraste. Sommigen hadden

in hun vlucht nog meubeltjes op wagens en rijwielen willen redden, maar waarschijnlijk was het daartoe reeds te laat, want deze vervoermiddelen liggen nu jammerlijk verbogen en verwrongen op de straten.

Sempst en Epeghem bestaan niet meer. Zij zijn na de gevechten rond Mechelen waarbij de Duitschers de eerste maal werden teruggeslagen en vervolgens weer de overwinning behaalden, vernield of in brand gestoken. Afschuwelijke wreedheden zijn hier bedreven, doch wij willen daarover liever zwijgen. Later zullen officiële rapporten al de deernis en het lijden van deze bevolking wel verhalen ...

In het laatste dorp voor Mechelen, n.l. in Sempst, troffen wij nog een Duitse patrouille. Zij hadden zich blijkbaar nog al te goed gedaan aan de dranken, die in de verlaten herbergen nog te vinden zijn, maar zij lieten ons toch gerust passeeren.

Onze reis voortzettende zagen wij in de velden aan weerskanten van den weg gehuchten in vlammen opgaan, 't Was een droef gezicht, doch lang konden wij aan deze oorlogsbranden geen aandacht schenken, want wij moesten zeer goed oppassen en uitkijken, wijl wij nu spoedig in de Belgische linies moesten komen.

Wij waren echter reeds vlak voor Mechelen en het verwonderde ons ten zeerste, dat wij nog geen Belgische soldaten zagen. Eindelijk bij de eerste huizen der stad stond een schildwacht, geheel alleen. Wij moesten stoppen. De moedige Belg, een klein soldaatje, kwam geheel alleen op ons toe gestapt. Hij scheen niet bevreesd. Ach, hij kende geen bangheid meer, hij had de twee slagen meegemaakt en dan, dan heeft men geen angst, niet meer. Wat ons behalve den moed van dezen buitenpost nog meer trof, was het Belgisch bandje om zijn arm, waaraan twee medailles, een van O.L.Vrouw van Lourdes en een van O.L.Vrouw van Altijddurenden Bijstand gebonden waren.

De Belg liet ons passeeren en verwees ons naar den eersten post. De komst van een auto bracht veel beroering in de Mechelsche straat; vrouwen kwamen op ons toegesneld en schreeuwden verheugd: "Zijn de Dutsers weg?" Wij moesten haar teleurstellen en reden naar den Belgischen officier, die bij de brug over de Dijle zijn bureau had. De Belg ontving ons recht hartelijk, en maakte tegen onze plannen niet het minste bezwaar, hij gaf ons zelfs een wegwijzer mee.

### In Mechelen

't Is droef om het te zeggen; telkens als men zijn voet zet in een Belgische plaats, hoort men wilde verhalen. Zoo ook in Mechelen. Nauwelijks had onze Belgische geleider — een telegrafist van Mechelen — in onzen automobiel plaats genomen, of de triestgeestige man begon: "Gaan de heeren weer terug naar Brussel?" Op ons "ja", vervolgde de telegrafist: "nu dan zoudt u mij een grooten dienst kunnen bewijzen, met dit briefje aan mijn familie te bezorgen". Wij verklaarden ons dadelijk bereid en lazen:

Mijnheer en Madame Ghaussée de Louvain,  
Bruxelles.

Beminde Oom en Tante.

Een schrikkelijke beproeving heeft ons in den diepsten rouw gedompeld. Moeder is gestorven van schrik van den oorlog en vader is door twee Duitsche soldaten omver geschoten. Ween niet, de Heer heeft hunne ziel.

[get.] JOZEF MERTENS.

Diep onder den indruk van dit eenvoudige briefje dorsten wij hem nauwelijks om nadere inlichtingen vragen. Doch ten slotte wisten wij het: zijn moeder was bij het eerste bombardement van Mechelen van



schrik gestorven en zijn oude vader werd, terwijl hij 's morgens van een der Mechelsche buitenwijken naar de kerk ging, door eenige Duitsche soldaten, die achter een huis verscholen waren, neergeschoten . . .

Dat was het tragische verhaal, wat deze telegrafist in alle bijzonderheden deed. Tranen kwamen in zijn oogen als hij daarover sprak en gelukkig voor hem en voor ons, dat onze bezoeken bij enkele Nederlandsche inwoners van Mechelen wat afleiding bracht.

Toen ieder onzer zijn taak had afgedaan, zijn we naar het middelpunt van de stad gereden. De groote, machtige St. Rombout stond daar nog als een reusachtige rots voor ons op, maar de fraaie kerk heeft toch ontzettend geleden. De granaten der Duitschers hebben haar kunstkleedij leelijk vaneengereten, en het herstel zal veel geld en tijd kosten. De groote, open koperen wijzerplaat hangt er bij als een verwrongen koepel...

De kerk zelf is op den linkervleugel door enkele projectielen getroffen; deze hebben niet alleen gaten in het dak en in de muren geslagen, doch ook alle kostbare geschilderde ramen tot scherven gesplinterd. Verschillende gebouwen in straten, die op het plein van den St. Rombout uitkomen, zijn vernield, zoo ook de katholieke normaalschool, die schuin tegenover de St. Rombout gelegen is en door verscheidene granaten getroffen werd.

Ernstige schade heeft ook het paleis van Z. Em., kardinaal Mercier geleden. De portier — niemand anders was nog aanwezig — had de vriendelijkheid ons een kijkje te gunnen. Aan den achterkant is het gebouw door enkele granaten getroffen, stukken daken zijn weggeslagen en de goten hangen er bij als verscheurde linten. Maar vooral van binnen is de verwoesting groot. Als gij in de groote

receptiezaal komt, waar anders de deftige, rijke meubileering u trof, ziet ge thans slechts een puinhoop.

Boven in het dak, door het plafond, heeft een granaat een gat geslagen van enkele vierkante meters groot. Alles, balken, kalk en steenen liggen thans als een groote puinhoop opgestapeld op de geraamten der verbrande Roode Kruis-bedden, waar voor enkele dagen nog Belgische gewonden verpleegd werden ...

Van de geheele prachtige zaal, van haar keurige meubileering is niets anders ongedeed gebleven dan een kristallen luster en de purperen troonzetel van Zijne Eminentie.

Inderdaad het centrum van Mechelen is ernstig getroffen door de Duitsche projectielen. Er zijn misschien militaire redenen te vinden waarom de Duitschers reeds viermaal hun kanonnen op deze onversterkte stad hebben gericht. Op de eerste plaats zouden zij zich kunnen beroepen op het feit, dat Mechelen onder de bescherming ligt van het Antwerpsche fort Waelhem en ten tweede kunnen zij zich misschien verdedigen door te verklaren, dat Belgische troepen in de stad gelegerd zijn.

In het midden laten of dit laatste juist is — wij voor ons hebben het niet kunnen constateeren — kan de beschieting van een kerkgebouw als de St. Rombout, toch moeilijk verdedigd worden.

## Terug naar Brussel

Terwijl wij de oude monumentale stadspoort, waar de arme vluchtelingen uit de omgeving dagelijks hun soep en ander eten komen halen, doorreden, zagen wij twee Belgische auto-mitrailleuses in volle vaart de Dijle-brug oversnellen. Prachtige wapens zijn dat, pas nieuw door de Minervafabriek van Antwerpen afgeleverd. Die grijze duivels,

zij lijken vliegende forten. Op de auto is vrij hoog opgebouwd de gepantserde 'kamer', waarin de drie manschappen achter hun machine-geweren zitten, zoo verborgen en beschermd, dat men niemandal van hun lichamen ziet en soms denkt dat de auto zonder chauffeur 'op hol' is.

Deze wapens, waarvan het Belgische leger in de laatste dagen een In" groot aantal — men zegt van honderd — in gebruik heeft gekregen, worden door de Duitschers niet weinig gevreesd. Zij bekenden ons dat zelf, doch zij schijnen te meenen, dat het als Engelsche wagens zijn ... Wij zagen een tweetal van deze auto-mitrailleuses den weg de naar Hombeek opsnellen. Er was daar een troep Duitschers in gevecht met Belgische infanterie. De auto's rukten thans als versterking aan en weldra hoorden wij het ratelen van de machinegeweren. De Duitschers, hierop niet verdacht, moesten weldra aftrekken. Het gevecht bij Hombeek deed ons inzien dat de troepen, die straks zoo rustig tegenover elkaar lagen, thans weer in actie kwamen en wij spoedden ons om weer door de beide linies te geraken. De Belgen lieten ons gerust passeeren en we konden langzaam doorrijden 'tot we bij een Belgische sluippatrouille kwamen. 't Was in den weggedraai, bij het buitengoed van den heer Grisar, op het grondgebied van Sempst. Aan den kant van den weg stond een auto, zonder carrosserie. Zoodra wij naderden deed de chauffeur een schrill gefluit hooren en terzelfder tijd zagen wij enkele honderden meters verder een drietal soldatenlichamen uit de droge sloot langs den weg kijken. De officier-verkenner, een jong kereltje nog, kwam met zijn browning in de hand op ons toegesneld... Wij herkenden elkaar, 't waren dezelfden, die wij, een uur geleden, kalm en wel in Mechelen hadden gezien.

Daar lag ook, als wij ons niet vergissen, de jonge baron Boudewijn Del Marmol, langzaam op de knieën voort te kruipen om den draai in den weg te bereiken en te zien of er geen vijand naderde.

— 't Is hier gevaarlijk, sprak de officier. Wij weten nog niet, wat er op dat buitengoed tusschen die boomen daar zit. De Duitschers moeten in elk geval dicht bij zijn en spoedig zult gij er van hooren. Ik raad u aan om hier zoo vlug mogelijk vandaan te gaan, want het kan hier zeer gevaarlijk worden.

Wij volgden dien raad op en wij waren nog slechts enkele honderden meters verder, bij den ingang van het dorp Sempst of daar stonden we te midden van de Deutsche patrouilles. De officier was een oude kennis, maar scherp vroeg hij ons, of wij ook iets van de Belgen gezien hadden.

— Wij Nederlanders zijn neutraal, was het antwoord, dat de aanvoerder waarschijnlijk niet verwacht had, want spottend sprak hij:

— Nu ja: wij Duitschers hebben jelui inlichtingen niet noodig, wij kunnen dat zelf wel uitzoeken.

Op de Deutsche linies, welke wij verder passeerden, was alles in grooter actie. De soldaten lagen in de loopgraven alsof men iets verwachtte. De artilleristen stonden achter hun kanonnen en boven in de lucht snorden in de grijste van den vallenden avond een paar Deutsche vliegmachines, die op verkenning waren.

Dien avond gebeurde er echter niets. Zelfs de sluippatrouilles kwamen niet met elkaar in botsing... Zij moesten wachten tot den volgenden morgen, toen het er op los ging. Bij het kasteel van den heer Grisar, waar de Duitschers gedurende den nacht hun intrek genomen hadden, werd het eerste gevecht geleverd. De jonge baron Del Marmol, dien

wij den vorigen dag zoo moedig zagen verkennen, moest er thans, naar wij later hoorden, het leven laten ...

Onze reis naar Brussel verliep verder zonder moeilijkheden. De officieren van de Duitsche linies ontvingen ons allen even vriendelijk. Slechts één gevalletje moeten wij nog vertellen. 't Gebeurde in Eppeghem. Een half-dronken wacht kwam op ons toe. Wij lieten onze papieren zien.

- Niet voldoende, was het antwoord, en hij keek naar de automobiel-wegkaart van onzen chauffeur.
- Laat mij die kaart (de automobielkaart) zien, beval hij. Hij keek.
- Waar gaat gij heen?
- Naar Brussel.
- Zoo, dan is het in orde. Gij kunt verder rijden ...

## Naar huis

Als men in deze dagen met een auto uit Brussel naar Nederland vertrekt, krijgt men van alle kanten verzoeken, niet alleen om brieven mee te nemen naar Holland, doch ook om vluchtelingen naar ons land van vrede en veiligheid over te brengen. Toen wij onze terugreis aanvaardden, hadden wij warempel een heele familie in den auto, wat, dat moeten wij dadelijk bekennen, de gezelligheid van onzen langen autotocht niet weinig verhoogde en tevens de oorzaak werd, dat wij weer zoo spoedig en veilig over de grens kwamen.

Zeker is althans, dat onze terugtocht langer zou hebben geduurd, wanneer wij geen moeder en een aardige, vijfjarige zus, in den auto hadden gehad, want op onzen weg werd er gevochten.

Bij Leuven was het gevecht van de Duitschers tegen de Belgische troepen, die een uitval uit Antwerpen hadden gedaan, in vollen gang

en ongetwijfeld zouden wij daar als toeschouwers gebleven zijn, wanneer wij niet de opdracht hadden gehad onze medepassagiers zoo spoedig mogelijk naar Nederland over te brengen.

Toen wij de mooie laan van Tervueren doorreden, donderden in Oostelijke richting de kanonnen, dat de stille donkere boomenziee als het ware d'er van beefde. Geweldig snelvuurgeschut deed de luchten trillen en de vogels angstwekkend rondfladderen.

Hoe verder wij den weg naar Leuven vorderden, des te duidelijker was het ons, dat er vlak bij deze stad gevochten werd. Duizenden en duizenden menschen, bewoners van Leuven of Brusselaars, die de puinen van deze stad waren gaan bezichtigen, trokken in allerijl in de richting van Brussel. Lijk de landlieden bij een naderend onweer naar hun dorpkens wegvluchten, telkens angstig omstarend naar de donkerdreigende lucht, zoo snelden al deze ongelukkigen, mannen, vrouwen en kinderen weg voor den oorlogsstorm.

Vlak bij Leuven gekomen hoorden we de kanonnen als ware orkanen. Een oogenblik hielden wij stil, om van af een heuvel den strijd te kunnen volgen. Terwijl de vluchtelingen ons nariepen, dat wij "toch niet in Leuven zouden geraken", snelden wij het heuvelachtig terrein op.

Voor ons lag een prachtig natuurtafereel. Rechts de stad Leuven en vlak voor onze oogen een geplooid terrein met het dal, waardoor de weg van Leuven naar Mechelen loopt. Daar aan den overkant van den weg woedde de strijd. De Belgen waren van uit Antwerpen reeds doorgedrongen tot Rotselaar, de Duitschers hadden hun posities in de buurt van Wygmael...

Met ons stonden verscheidene Belgen dat vreeselijk oorlogsspel aan te staren. "Dáár, dáár, valt weer een granaat. . . Kijk, daar ginder gaat er weer een hofstee aan".

Vlammen sloegen op, maar de Belgen waren vol goeden moed. Zij zagen, dat hun soldaten naderden en in hun binnenste popelde het reeds: van avond zullen de onzen in Leuven zijn. Drie granaten vielen, kort achtereen, op het station van Leuven en overal op het land stegen de witte rookpluimen der Belgische granaten op.

Plotseling echter verminderde het Belgische vuur.... Het Duitse snelvuurgeschut begon aan den Thienschen weg zijn helsche muziek. Van den anderen kant werd het stil en voor ons was het duidelijk, dat de Belgen waren afgetrokken. De Belgische boeren hoopten op straks, op den volgenden dag, doch de tijd was thans weer voorbij: de Duitschers, die benarde oogenblikken hadden doorgemaakt en in een paar uur tijds 1200 man verloren, hadden nu weer van alle kanten versterkingen gekregen en weer hun oude tactiek gevolgd...

Die bewonderenswaardige tactiek bestaat hierin, dat zij hun artillerie bijzonder goed verdekt weten op te stellen en eerst op het uiterste moment ten volle in werking doen treden. Deze manier van optreden is zeker hoogst gevaarlijk, doch bij een overmachtigen vijand dikwijls succesvol. Het lange wachten, vóór het snelvuurgeschut bevel krijgt een flink woord mee te spreken, al brengt den vijand in den waan, dat de tegenstander niet over voldoende artillerie beschikt en lokt hem tot vooruit rukken.

Deze methode, die de infanterie van de eigen partij natuurlijk ook zware offers kost, schijnen de Duitschers bij den jongsten uitval der Belgische troepen weer te hebben toegepast en niet zonder succes, want de oprukkende Belgische infanterie werden zware verliezen toegebracht, en het Belgische leger, bijna zeker van de overwinning, moest ten slotte toch aftrekken.

Bij het dorpje Rotselaer alleen lagen een paar honderd Belgische helden...

In Leuven was de luttele bevolking, die nog in de stad was overgebleven, of wel op straat, of wel in den kelder. De armen liepen met angstige gezichten rond om een schuilplaats te zoeken, doch ditmaal was het nu niet meer van noode, want de slag was teeds geslagen.

Langs een omweg, want de route over Thienen was afgesloten, kwamen wij weer in het vaderland, om deze artikelen. Misschien hebben wij daarin feiten en feitjes, — oogenschijnlijk klein, doch in werkelijkheid van groote waarde ter beoordeeling der gebeurtenissen — opgesomd, welke voor sommigen onaangenaam waren, maar zulks is niet onze schuld.